

Voorbeeldprojecten Handreiking Biodiversiteit Werkt

In deze sectie staat een bloemlezing van projecten ter inspiratie.

1001-soortendag	2
Aarde en wormen voor waarden en normen	5
B-Team Oisterwijk	8
Behoud houtwallen door CO2 neutrale energieopwekking	10
Biodiversiteitsmonitoring energieplantages	14
De (h)eerlijke eetbare stad	16
De Vlindertuinen	18
Groene daken	20
Groene Kaart	23
Groene maatregelen op de High Tech Campus	25
Het Groene Spoor	28
Hoe stimuleer je burgers en bedrijven voor behoud van biodiversiteit?	31
Landschapsveiling	33
Leiden Lekker Wild	36
Naturally Cool	39
Natuur in de Brabantse Achtertuin	42
Natuur in Kaart	44
Turven van rietplaggen	48
Waterharmonica Aqualan Grou	51
Waterpark Het Lankheet	54
Wijken vol van natuur	58
Wildernisvlees	61
Zeetuinen	63

1001-soortendag

Doelstelling van de 1001-soortendag is om belangstelling voor en verwondering over biodiversiteit (en dan met name soortenrijkdom) onder het grote publiek te kweken. Dat gebeurt onder de bevoegen leiding van een groot aantal vrijwillige tellers, die hun kennis over soortherkenning en biologie van de in het wild levende dieren en planten tijdens de 1001-soortendag delen met het belangstellende publiek.

Achtergrond

Biodiversiteit is belangrijk voor de leefbaarheid van onze omgeving omdat het helpt bij het verkrijgen van bijvoorbeeld schoon water, schone lucht, schone grond en goed functioneren van kringlopen. Maar biodiversiteit is ook gewoon mooi. Biodiversiteit heeft te maken met soortenrijkdom, variatie in leefgebieden en het behoud van deze gebieden. Belangrijk voor ieder levend wezen op aarde! Helaas zijn er ook processen gaande die deze biodiversiteit bedreigen.

In 2006 en 2007 besteedde het Netwerk Bezoekerscentra speciale aandacht aan het thema biodiversiteit. Het project "Bezoekerscentra op de bres voor biodiversiteit" bracht de waarde van biodiversiteit in hun eigen leefomgeving onder de aandacht van een groot publiek. In het kader van het project "Bezoekerscentra op de bres voor biodiversiteit" werd gedurende twee jaar een serie producten en activiteiten ontwikkeld, zoals:

- Interactieve ontdekzuil voor kinderen met website (www.biodiversiteit.com) ;
- Activerende doekaarten en interessante scheurkalender;
- Handreiking biodiversiteit voor excursieleiders.

Het grootste publieke succes werd echter behaald met de 1001-soortendag.

Doel / doelgroepen

Om een goed beleid te voeren ten aanzien van het terugdringen van de achteruitgang van biodiversiteit is een breed maatschappelijk draagvlak nodig. Informatie en kennis zijn onontbeerlijk om de waarde van biodiversiteit onder het brede publiek inzichtelijk te maken.

Doelstelling van de 1001-soortendag is om belangstelling voor en verwondering over biodiversiteit (en dan met name soortenrijkdom) onder het grote publiek te kweken. Dat gebeurt onder de bevoegen leiding van een groot aantal vrijwillige tellers, die hun kennis over soortherkenning en biologie van de in het wild levende dieren en planten tijdens de 1001-soortendag delen met het belangstellende publiek.

Activiteiten

Een dertigtal bezoekerscentra organiseerde in 2006 en 2007 een 1001-soortendag/weekend. Soortenexperts en bezoekers telden de verschillende soorten planten en dieren in het natuurgebied rondom het centrum. Veel centra organiseerden onder leiding van ervaren natuurtellers speciale excursies en activiteiten over het thema biodiversiteit.

De 1001-soortendag was een initiatief van het netwerk Bezoekerscentra in samenwerking met Vroege Vogels. Er was sprake van een vervolg van deze landelijke actie, maar concrete plannen zijn er niet voor. Soortenteldagen onder leiding van ervaren natuurtellers kunnen ook op plaatselijk of regionaal niveau worden georganiseerd om de mensen op een actieve manier de verscheidenheid aan levensvormen te laten ontdekken.

Resultaten

De 1001-soortendag is gehouden in 2006 en 2007. De eerste 1001-soortendag werd gehouden op 27 en 28 mei 2006. Er namen toen 24 centra deel en er werden 1942 soorten ontdekt. Het bezoekerscentrum met de meeste ontdekte soorten (874) was Bezoekerscentrum Nationaal Park Duinen van Texel. De meeste gevonden soort was de zwarte kraai (*Corvus corone*).

In 2007 werd een tweede 1001-soortendag gehouden. In het weekend van 2 en 3 juni werden 1874 soorten geteld in en rond de 30 deelnemende centra. De meest gevonden soort was dit jaar het lantaarntje (*Ishnura elegans*), een juffer uit de libellenfamilie waarvan de larven goed tegen vervuild water kunnen en daarom een voordeel hebben ten opzichte van andere soorten. Het Biesbosch Centrum bij Dordrecht was de plaats met de meest gevonden soorten: maar liefst 697.

De vele duizenden actieve natuurtellers leveren een onschatbare bijdrage aan de kennis van de Nederlandse flora en fauna. Vaak opereren zij echter ver van het publiek. De 1001-soortendag bracht de (vrijwillige) tellers in contact met belangstellenden uit het grote publiek.

Per bezoekerscentrum waren 4 tot 20 vrijwillige tellers aanwezig om de bezoekers te helpen met het identificeren van de soorten. Het aantal deelnemende bezoekers per centrum varieerde tussen de 8 en de 46 met Texel als uitschieter. Maar liefst 300 mensen deden daar mee aan de 1001-soortendag. Voor veel deelnemers werkte de ontdekking van de grote verscheidenheid aan levensvormen die ons omringt als een ware eye-opener. Het competitieve element tussen de verschillende bezoekerscentra werd ook als heel stimulerend ervaren.

Naast directe betrokkenheid van vrijwilligers en belangstellenden, is er ook in de media veel aandacht besteed aan de doelstelling en resultaten van de 1001-soortendag. Met name het radioprogramma Vroege Vogels, maar ook RTL Nieuws, NCRV Plaza, Trouw en de Volkskrant, besteedden aandacht aan de Nederlandse soortenrijkdom die op deze ludieke en participatieve manier werd geïllustreerd.

Soortgelijke projecten

"De Natuurkalender" (www.natuurkalender.nl) en "De Soort van de Maand" (www.soortvandemaand.nl, beëindigd in 2007) zijn ook initiatieven om het publiek te betrekken bij het actief waarnemen en tellen van planten en dieren, met als twee belangrijkste doelen: 1. bijdragen aan een betere kennis van verspreiding en aantallen van planten en dieren en 2. een nauwere betrokkenheid van het publiek bij (het behoud van) biodiversiteit.

Betrokken partijen

Netwerk Bezoekerscentra

Documenten & links

1001 soortendag

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

Aarde en wormen voor waarden en normen

Het project 'Aarde en wormen voor waarden en normen (AWWN)' is bedoeld om inwoners van Overijssel zich bewust te laten worden van de eigen waardering voor natuur en milieu én de eigen mogelijkheden om hier een positieve (of juist negatieve) bijdrage aan te leveren.

Achtergrond

Natuur- en milieueducatie (NME) is erop gericht de betrokkenheid van mensen bij de natuur, milieu en landschap te vergroten. En om mensen handelingsperspectieven (normen) te bieden. Normen werken het beste wanneer men ze zelf heeft bepaald en gebaseerd op eigen waarden. 'Aarde en wormen voor waarden en normen' (AWWN) geeft hier invulling aan met een combinatie van filosoferen en NME. Door onderwerpen die betrekking hebben op natuur en milieu te onderzoeken vanuit NME (met hoofd, hart en handen, zelf ontdekken) raken deelnemers betrokken bij het onderwerp. Door vervolgens met de deelnemers te filosoferen over wat het onderwerp voor hen betekent, worden ze zich bewust van de waarde van natuur en milieu in hun leefomgeving. AWWN maakt abstracte onderwerpen zoals biodiversiteit concreet en behapbaar voor de gemiddelde Nederlander. Door tot slot samen na te denken over de eigen rol in het beïnvloeden van het onderwerp wordt de koppeling gelegd tussen "leren" en "doen" (het probleem wordt concreter en er is minder durf nodig om het handelingsperspectief in uitvoer te brengen).

Doel / doelgroepen

Doel van het project 'Aarde en wormen voor waarden en normen (AWWN) II' is: Inwoners van Overijssel in uiteenlopende verbanden een bewustzijnsproces laten doorlopen gericht op bewustwording van de eigen waardering voor natuur en milieu én de eigen mogelijkheden om hier een positieve (of juist negatieve) bijdrage aan te leveren. Ofwel: mensen begeleiden tot inzicht over hun eigen waarden en normen over natuur- en milieuthema's en aanzetten tot het uitvoeren van hun handelingsperspectief. Anders verwoord: mensen laten leren voor een duurzame ontwikkeling. Inwoners van Overijssel zijn bereikt in diverse verbanden zoals via de Scouting, de gemeente, onderwijs, woningbouwcoöperaties, YMCA en sociaal cultureel werk.

Activiteiten

In de eerste fase is gewerkt aan de afstemming met de samenwerkende partners: Gemeente Raalte, Scouting Overijssel en de Hogeschool Windesheim studierichting Maatschappelijk Werk en Dienstverlening.

Daarna is per doelgroep in een viertal workshops gewerkt aan het vormgeven van een AWWN-training of -activiteiten. Gecoacht door projectmedewerkers hebben de getrainde deelnemers uit de doelgroepen deelnemers geworven voor hun training of activiteit. Ze hebben de AWWN-activiteit(en) uitgevoerd en geëvalueerd met de deelnemers. Op een terugkombijeenkomst zijn de activiteiten geëvalueerd en bijgesteld en zijn afspraken gemaakt voor vervolgacties die door de doelgroep zelfstandig zijn opgepakt. In 2008) is met twee nieuwe partners, namelijk de YMCA en Natuur en Milieu Overijssel is het gehele traject herhaald.

Voor wat betreft de publicatie en communicatie zijn diverse acties uitgevoerd, zoals het

opzetten van een website en artikelen en advertenties in tijdschriften. Ook hebben de partners AWWN opgenomen in eigen nieuwsbrieven en eigen PR-acties uitgevoerd. De map AWWN is tijdens de Nationale Onderwijs Tentoonstelling (NOT) aangeboden aan minister van der Hoeven (toen nog minister van onderwijs). Ook heeft een mailing plaatsgevonden over AWWN naar alle basisscholen in Overijssel. Verder is een website ontwikkeld www.veldwerknederland.nl/awwn. Op deze site zijn de ontwikkelingen van de trainingen en workshops te volgen en kunnen mensen hun ideeën uitwisselen op een forum. Ook is er een enquête geplaatst waarin mensen hun mening kunnen geven over AWWN. Daarnaast is er een korte film voor de site gemaakt waarin de werkwijze van AWWN in de praktijk te zien is.

Resultaten

Belangrijkste resultaat is dat diverse organisaties/instellingen, zoals YMCA en Scouting Overijssel nu in staat en bereid zijn om met behulp van AWWN mensen te betrekken bij duurzame ontwikkeling. Vrijwel alle getrainde ambassadeurs waren enthousiast over de werkwijze, waardoor het zeer waarschijnlijk is dat zij ook na het project doorgaan met deze aanpak. Bij de gemeente Raalte is dit ook vastgelegd. Daar komt de training AWWN jaarlijks terug in het programma van de Boomfeestdag voor alle basisscholen. In totaal zijn 652 mensen bereikt met het project. Daarnaast zullen de komende tijd nog 520 extra mensen bereikt worden via Scouting Overijssel en YMCA. Verder is er de website www.veldwerknederland.nl/awwn, waar mensen ideeën kunnen uitwisselen, hun mening kunnen geven en in een korte film de werkwijze van AWWN in de praktijk kunnen zien. Voor de gemeente Raalte is een extra module over zwerfafval ontwikkeld, omdat met name dit onderwerp speelt in de gemeente. Al doende hebben we ervaren hoe AWWN aangepast moet en kan worden aan de situatie.

Soortgelijke projecten

In 2009 start Veldwerk Nederland met Aarde en Wormen 3 waarin de werkwijze van AWWN landelijk zal worden opgeschaald. Hierbij wordt ook een aantal nieuwe thema's uitgewerkt.

Betrokken partijen

Gemeente

- [Gemeente Raalte](#)

Overig

- [Hogeschool Windesheim](#)
- [Scouting Overijssel](#)
- [Stichting Veldwerk Nederland](#)

Documenten & Links

- [Website Aarde en wormen voor waarden en normen](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

B-Team Oisterwijk

Het B-Team Oisterwijk werkt als bewoners-team in de gemeente Oisterwijk mee aan de betere integratie van biodiversiteit in beleid en uitvoering. Dit moet het duurzame gebruik en de bescherming van biodiversiteit in de gemeente bevorderen. Daarbij richt het B-team zich niet enkel op het buitengebied, maar vooral ook op het vergroten van de biodiversiteit binnen de bebouwde kom.

Achtergrond

Het B(biodiversiteit)-team is ontstaan naar aanleiding van de ondertekening in 2006 van het Countdown 2010 Verklaring door de gemeente Oisterwijk. De ondertekening van Countdown 2010 was de aftrap van een één jaar durende biodiversiteit-campagne. Bijzonder was de rol van het B-team in de Europese conferentie 'Regions as champions for biodiversity 2010', die op 15/16 februari 2007 plaatsgevonden heeft in de gemeente Oisterwijk en geresulteerd heeft in 'the Brabant-Oisterwijk appeal: regions as champions for biodiversity 2010'. Het B-team wil deze 'appeal' in de gemeente Oisterwijk blijven uitdragen, door middel van bewustwordingsactiviteiten, gevraagd en ongevraagd advies en concrete acties/projecten ('B-team productions').

Doel / doelgroepen

De doelstelling is om vanuit een bewoners-team in de gemeente Oisterwijk mee te werken aan de betere integratie van biodiversiteit in beleid en uitvoering. Dit moet het duurzame gebruik en de bescherming van biodiversiteit in de gemeente bevorderen. Daarbij richt het B-team zich niet enkel op het buitengebied, maar vooral ook op het vergroten van de biodiversiteit binnen de bebouwde kom.

Activiteiten

Het B-team is geen actiegroep maar geeft gevraagd (en ongevraagd) advies op het gebied van biodiversiteit. De kernwoorden van het B-Team zijn laagdrempeligheid en praktische benadering. Het team is heel open, en betreft de pers zoveel mogelijk bij haar activiteiten. Daardoor is het B-Team is reeds goed bij de inwoners van de gemeente Oisterwijk bekend. De teamleden vertegenwoordigen een grote diversiteit aan achtergronden, waardoor veel disciplines vertegenwoordigd zijn en er veel kennis in het team aanwezig is.

Het B-team werkt nauw samen met de heemkundevereniging De Kleine Meijerij en met natuurwerkgroepen en -organisaties binnen de regio, die voor specifieke projecten of kennis ingeschakeld worden. Het succes van het B-team is het betrekken van enthousiaste mensen die wat nuttige kennis meebrengen en over de toekomst van hun dorp mee willen denken. Ook tracht het B-Team haar succesformule naar andere gemeenten te exporteren, en met gevolg, want Oirschot, Hilvarenbeek en Gilze-Rijen zijn ook reeds aan de slag gegaan.

Resultaten

Het Lokaal Actieplan voor Biodiversiteit (LAB) van de gemeente is gedeeltelijk door het B-team opgesteld. Activiteiten die het B-Team als onderdeel van het LAB uitvoert richten

zich met name op:

Bewustwording: o.a. publiceren van artikelen in de lokale pers en online, het organiseren van publieksavonden en excursies, en het uitgeven van publicaties over biodiversiteit

Advies: o.a. klankbordgroep ontwikkeling Natuurtheater, burgerpanel herinrichting Voorste Stroom, aanplant parkeerplaats Spoorlaan, tongvaren Catherinenberg, ecologische invulling Eikeven e.o., toetsing Gemeentelijk Verkeers- en Vervoer Plan.

Acties en projecten: o.a. ontwikkeling Groene Kansen Kaart bebouwde kom, biodiversiteitsplan Heukelom (inclusief Ommetje Heukelom), vergroten biodiversiteit industrieterreinen, project 'adopteer een soort' (Eekhoorn is de Oisterwijkse soort geworden), ondersteuning WSD ecologisch groenbeheer, inlands arboretum Lindepark, en lentelunch 22 mei (internationale biodiversiteit-dag).

In het jaar Internationale Jaar van de Biodiversiteit (2010) wordt de aandacht gevestigd op biodiversiteit op industrieterreinen. Het B-team heeft een convenant ondertekend met de gemeente Oisterwijk en het Bedrijven Contact Oisterwijk (BCO). Samen gaan ze de biodiversiteit op het bedrijvenpark 'Laarakkers' vergroten en tegelijk de uitstraling van het bedrijvenpark verbeteren

Soortgelijke projecten

Inmiddels is er ook een B-Team opgericht in Hilvarenbeek (www.bteamhilvarenbeek.nl). In Oirschot en Gilzen Rijen is men een pilot begonnen voor het oprichten van een B-Team.

Betrokken partijen

Gemeente

- [Gemeente Oisterwijk](#)

Overig

- [Vereniging Natuurmonumenten](#)

Documenten en Links

[website B-Team Oisterwijk](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Duurzaam Gebruik Van Biodiversiteit
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

Behoud houtwallen door CO2 neutrale energieopwekking

Het nuttig gebruik van snoeihout van houtwallen en houtsingels vormt een alternatieve inkomstenbron voor het onderhoud en behoud van karakteristieke landschapselementen (houtwallen en -singels). Hierdoor behouden we de karakteristieke en authentieke landschappen die onder anderen van belang zijn voor het behoud van de regionale biodiversiteit. Dit project (2004-2008) draagt ook bij aan het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen.

Achtergrond

In de late Middeleeuwen, toen het land werd ontgonnen en gecultiveerd, legden boeren in Zuidoost Friesland houtsingels en houtwallen aan. Enerzijds om hun kavels te scheiden en anderzijds voor de eigen houtvoorziening. Door de lijnvormigheid en dieptewerking van deze beplantingen ontstonden zogenaamde coulissenlandschappen, die zeer kenmerkend zijn voor dit gebied. Daarnaast vormen houtwallen en houtsingels, die in Zuidoost Friesland een gezamenlijke lengte hebben van ruim 2500 kilometer, een rijk ecosysteem voor plant en dier. In de loop der tijd is de oorspronkelijke functie van houtwallen en houtsingels verloren gegaan en tegenwoordig hebben ze vooral een cultuurhistorische, landschappelijke, ecologische en toeristische waarde. Echter, omdat het noodzakelijke landschapsonderhoud met name door de hoge kosten niet voldoende wordt uitgevoerd, dreigen deze karakteristieke landschapselementen weg te kwijnen. De Wet op de Ruimtelijke Ordening verplicht agrariërs weliswaar om houtwallen en houtsingels in stand te houden, maar voor het landschapsonderhoud in dit specifieke gebied zijn geen subsidies meer beschikbaar en blijft het noodzakelijke onderhoud veelal achterwege. Om het onderhoud van het landschap toch betaalbaar te houden, is gezocht naar alternatieve inkomsten. Met de plaatsing van een installatie voor bio-energie is in Beetsterzwaag een perspectief gevonden.

Doel / doelgroepen

Het ontwikkelen van een alternatieve inkomstenbron voor het onderhoud en behoud van karakteristieke landschapselementen (houtwallen en -singels) die onder anderen van belang zijn voor het behoud van de regionale biodiversiteit. Het nuttig gebruik van snoeihout van houtwallen en houtsingels geeft dan ook directe impulsen aan het

onderhoud en het beheer van deze cultuurhistorische elementen. Hierdoor blijven de karakteristieke en authentieke landschappen behouden. Het project draagt ook bij aan het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen.

Activiteiten

Dienst Landelijk Gebied (DLG) regio Noord te Groningen voert sinds oktober 2004 het Interreg IIIB North Sea Bio Energy project uit, een Europees project met partners uit België, Duitsland, Nederland en Schotland. In het kader van dit project heeft DLG een verkenning gedaan naar de kansen en mogelijkheden om snoeihout van houtwallen en houtsingels te benutten als biomassa voor de opwekking van duurzame energie. Met de pilot te Beetsterzwaag geeft DLG een stimulans aan de productie en het gebruik van duurzame energie, aan de kwaliteit van het landelijk gebied en aan de werkgelegenheid. De exploitatie van de biomassa-installatie is in handen van agrarische natuurvereniging De Âlde Delte uit Opsterland. De natuurvereniging heeft hiervoor een vennootschap opgericht onder de naam Delta T. Bio Energy BV. De eveneens door de natuurvereniging opgerichte stichting BOOM zorgt voor een continue aanvoer van houtsnippers uit het gebied rondom Beetsterzwaag.

Om de energielevering te garanderen moet jaarlijks ruim 4000m³ houtsnippers worden geleverd. Hiervoor moet per jaar 15-20 kilometer elzensingel worden afgezet. Dit betekent uitgaande van de hakhoutcyclus voor elzensingels van 20-25 jaar, dat 300-400 kilometer onder contract moet worden gebracht. Op regionale schaal is dit de basis voor het duurzaam onderhoud van het agrarische cultuurlandschap. Er ontstaat evenwicht tussen het belang van landbouw en de landschappelijke, ecologische en economische waarde van houtwallen en elzensingels

Resultaten

Energiebesparing - Het jaarlijkse aardgasverbruik van beide instellingen was ongeveer 400.000 m³. Als de houtgestookte verbrandingsinstallatie optimaal draait, voorziet deze in circa 80% van de totale energievraag. Er wordt dus ruim 320.000 m³ aardgas per jaar bespaard. De CO₂-reductie t.o.v. het gebruik van aardgas bedraagt op jaarbasis ruim 640 ton

Rendement - Met de installatie in Beetsterzwaag levert de energiewinning uit hout een rendement op van meer dan 90%, dit in tegenstelling tot b.v. bijstook in een kolencentrale waarmee een rendement wordt behaald van max. 30 - 35 %.

Energiekosten - De afspraken met Revalidatie Friesland en School Lyndensteyn over de energielevering door Delta T. Energy BV zijn contractueel vastgelegd en er wordt geleverd tegen een marktconforme prijs. Bij aanvang van het project hebben de energieafnemers een korting van € 5000,- op de stookkosten en dit voordeel kan hoger worden als de actuele gasprijs stijgt.

Werkgelegenheid - het project levert extra werkgelegenheid op, stimuleert innovaties en biedt landbouwers nieuwe perspectieven.

Imago - Het beeld van de landbouw als energieleverancier levert de landbouw een positief imago op. Maar ook het Revalidatiecentrum Friesland en school Lyndensteyn krijgen door de afname van duurzame energie een groener imago.

Behoud landschapselementen - Dankzij de opbrengst van de houtsnippers hebben de houtwallen en -singels een economische functie waardoor hun voortbestaan wordt veiliggesteld.

Deze resultaten zijn breder toepasbaar als men bedekt dat alle gemeenten in meer of mindere mate de beschikking hebben over biomassa in de vorm van snoeihout. Afhankelijk van de beschikbare hoeveelheid snoeihout maar ook van geschikte locaties met voldoende energieverbruik, zouden er in iedere gemeente 1 of meerdere installaties gebouwd kunnen worden. Geschikte locaties lijken: scholen, ziekenhuizen, verzorgingshuizen, sporthallen, zwembaden, nieuwbouwwijken etc. etc.

Met deze opzet en realisatie van de biomassa-installatie in Beetsterzwaag kan een doorbraak worden bereikt in de aanpak en financiering van het hele landschapsonderhoud en ook het gemeentelijk groenonderhoud. Het streven is om nu te investeren in nieuwe ontwikkelingen, zodat in de toekomst de SAN-subsidie (t.b.v. het onderhoud van de houtwallen en houtsingels) niet structureel meer behoeft te worden ingezet.

Via agrarische natuurverenigingen is waarborging van het landschapsonderhoud mogelijk. Dit betekent ook dat landbouwers het product wat bij onderhoudswerkzaamheden beschikbaar komt ook zelf moeten verwaarden. Feitelijk worden ze dan energieleverancier van een min of meer hoogwaardige grondstof. Daarmee wordt de opbrengst die in de keten kan worden gegenereerd teruggebracht naar de leverancier.

Het project laat zien dat de onderhoudskosten van de landschapselementen, maar ook van het gemeentelijk groenonderhoud en onderhoud van boscomplexen sterk verlaagd kunnen worden, als met het vrijkomende hout geld wordt gegenereerd, door er op een efficiënte manier energie uit te halen. Dit leidt in veel situaties tot een dubbele besparing omdat anderzijds ook nog eens op de compostingskosten van de houtsnippers bespaard kan worden. Gebeurt de energieopwekking regionaal, dan kan er een hoog energierendement worden behaald, stimuleert dit de regionale werkgelegenheid en leidt dit tot minimale transportbewegingen.

De landelijke -, provinciale - en gemeentelijke overheden moeten dan ook nu inzetten op nieuwe innovaties, om het geheel straks rendabel te krijgen. Daartoe is een heldere - en bestendige investeringssubsidie zeer wenselijk om nieuwe projecten van de grond te krijgen. Veel gemeenten ontwikkelen hun eigen energie- en klimaatbeleid. Deze benutting van lokaal geoogste biomassa kan bijdragen aan de uitvoering van dit beleid. Daarnaast is het educatieve element belangrijk, de gemeenschap leert waarderen dat de natuur een waardevolle grondstof levert.

Soortgelijke projecten

Een vergelijkbaar project is in maart 2008 gerealiseerd bij de Ecologische zorgboerderij De Mikkellhorst in Haren (Gr). Zorgboerderij de Mikkellhorst is een werklocatie voor mensen met een beperking. De Mikkellhorst streeft ernaar zoveel mogelijk zelfvoorzienend te zijn voor wat betreft de energievoorziening. Dit lukt deels met een aantal zonnepanelen. Om de zelfvoorzienendheid te vergroten, is er een houtverbrandingsinstallatie gebouwd met een capaciteit van ca. 150 kW. Voor de energievoorziening komt de inzet van snoeihout uit de gemeente Haren, maar ook de houtsnippers afkomstig van onderhoud van houtwallen en houtsingels uit het buitengebied van de gemeente Haren in aanmerking. Zo levert het landschap ook hier een bijdrage aan een milieuvriendelijke en klimaatneutrale energievoorziening van de ecologische zorgboerderij De Mikkellhorst.

Betrokken partijen

Gemeente

- [Gemeente Opsterland](#)

Overig

- [Agrarische natuurvereniging De Alde Delte](#)
- [Revalidatie Friesland](#)
- [School Lyndensteyn](#)
- [Dienst Landelijk Gebied Noord](#)

Provincie

- [Provincie Friesland](#)

Documenten & links

- [Brochure](#)
- [Bio energie noord](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Klimaatverandering
- Innovaties
- Financiering Van Beheer Van Biodiversiteit

Biodiversiteitsmonitoring energieplantages

Energieplantages kunnen worden gezien worden als een vorm van landbouw, net als de voormalige hakhoutcultures. Maar het is dan wel een landbouwgewas met een zeer interessante biodiversiteit. In dit project werd de mogelijke bijdrage van energieplantages aan het behoud en bevorderen van biodiversiteit onderzocht.

Achtergrond

Het duurzame energiebeleid vraagt een enorme hoeveelheid biomassa. De vraag naar biomassa voor de opwekking van duurzame energie zal wereldwijd sterk toenemen in de komende decennia. Als de prognoses uitkomen moeten alle zeilen bijgezet worden om dit te kunnen produceren en oogsten. Er worden grote vraagtekens gezet bij de duurzaamheid en de effecten op de biodiversiteit. In Nederland zijn wilgenbeplantingen op de juiste gronden, in de vorm van moderne grienden, zeer efficiënte biomassa producenten en de kans is dan ook zeker aanwezig dat deze binnen afzienbare tijd op grote schaal aangelegd gaan worden. Deze plantages worden om de 2-4 jaar geoogst, waarbij de stobben weer opnieuw uitlopen. Uiteraard staat biomassa productie centraal bij dergelijke energieplantages, maar de indruk bestaat dat er ook veel planten en dieren voorkomen. De oude grienden zijn ook bijzonder rijk aan planten en dieren. Om te toetsen hoeveel en welke planten en dieren voorkomen, is er een biodiversiteitsprogramma opgestart van drie jaar, waarbij meerdere soortgroepen worden gemonitord door soortenexperts van de VOFF (Vereniging Onderzoek Flora en Fauna).

Doel / doelgroepen

De mogelijke bijdrage van energieplantages aan het behoud en bevorderen van biodiversiteit onderzoeken.

Energieplantages moeten in eerste instantie worden gezien worden als een vorm van landbouw, net als de voormalige hakhoutcultures, en niet als natuur. Maar het is dan wel een landbouwgewas met een zeer interessante biodiversiteit. De doelgroep bestaat uit mensen die nu of in de toekomst energieplantages gaan aanleggen of beheren.

Activiteiten

Wilgen op grienden hebben een stamtal van ongeveer 6.000 stuks per hectare en worden om de twee tot vier jaar geoogst met gespecialiseerde oogstmachines. Probos heeft samen met Staatsbosbeheer 60 hectare van dergelijke beplantingen aangelegd langs de A6 tussen Lelystad en Almere als een soort buffer rondom de Oostvaarderplassen. Er worden geen chemische onkruidbestrijdingsmiddelen en meststoffen toegepast.

In 2006 is hier een monitoringsproject gestart gericht op de biodiversiteit om een beeld te krijgen van de huidige waarden voor flora en fauna, de veranderingen daarin en het identificeren van mogelijke inrichtings- en beheermaatregelen om de biodiversiteit te vergroten. Drie jaar lang is door soortenexperts gemonitord op voorkomende soorten.

Resultaten

De soortenkenners waren positief verrast over de biodiversiteit van de energieplantages. Er bevinden zich veel meer soorten dan zij hadden verwacht. Bovendien wordt voor de meeste soortgroepen verwacht dat het aantal soorten in de toekomst bij gelijkblijvend beheer alleen maar zal toenemen en uiteindelijk in de buurt zal komen van de soortenrijkdom van oude grienden. Soorten moeten immers de tijd krijgen om zich te vestigen. Dit vermoeden wordt bevestigd door het feit dat de energiebeplantingen in de buurt van oudere bossen veel meer kenmerkende soorten huisvesten. Conform de verwachting zijn veel van de gevonden soorten kenmerkend voor ruigte, jong bos, ontwikkeld grasland en dergelijke jonge vegetaties. Deze soorten kunnen zich vestigen en handhaven dankzij het intensieve kapsysteem, zoals we dat ook kennen van oude hakhoutbossen. Het is verrassend dat zich in deze recent aangelegde beplantingen op jonge gronden een aantal voor Nederland bedreigde soorten gevestigd hebben. In totaal zijn 101 plantensoorten gevonden waarvan één met een beschermde status, de brede wespenorchis. Van de 96 soorten paddenstoelen staan er zeven op de Rode Lijst, te weten bepoederd breeksteeltje, grijs breeksteeltje, oranje inktzwam, spitsgele donsinktzwam, spitse spleetvezelkop, conische wolfranjehoed en de anijskurkzwam. De meeste gevonden paddenstoelen zijn bewoners van dood hout en groeien op delen van de afgezette stobben en losliggende takken.

De 22 waargenomen broedvogelsoorten zijn over het algemeen kenmerkend voor jong bos, struweel, ruigte velden, riet en opslag. Dit is goed te zien aan de aantallen fitis, spotvogel, zwartkop, tuinfluiter, bosrietzangers, kleine karekiet en grasmus. Deze soorten kunnen zich vestigen en handhaven dankzij het intensieve kapsysteem, zoals we dat ook kennen van oude hakhoutbossen. De vier Rode Lijstsoorten zijn nachtegaal, matkop, spotvogel en kneu. De wilgenplantages worden met zes soorten, waaronder bosspitsmuis, als redelijk rijk aan muizen getypeerd. Er is een duidelijke relatie tussen de kruidenrijkdom en de muizenrijkdom van de beplantingen. Verder zijn er vier soorten amfibieën en dertien soorten dagvlinders waargenomen. De gevonden vlindersoorten zijn veelal biotoopvage soorten, maar ook soorten die kenmerkend zijn voor ontwikkelde graslandvegetaties, zoals bruin zandoogje, landkaartje en kleine vuurvlinder en bos- en struweelranden, zoals bont zandoogje en boomblauwtje.

Soortgelijke projecten

De Energieplantage. Een nieuwe toekomst voor de veenweidegebieden in Nederland
Houtwallen en houtsnippers voor warme zorginstellingen
Turven van rietplaggen

Betrokken partijen

- [Probos](#)
- [VOFF \(Vereniging Onderzoek Flora en Fauna\)](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Identificatie, Monitoring, Indicatoren En Evaluaties
- Landbouw Praktijken Welke Potentieel Gunstig Zijn Voor Biodiversiteit
- Klimaatverandering
- Financiering Van Beheer Van Biodiversiteit

De (h)eerlijke eetbare stad

Project bedoeld om met name schoolkinderen bewust te maken van kwaliteit en beschikbaarheid van eerlijk en gezond voedsel uit de stad en regio. Kinderen komen in actie door deel te nemen in stadstuinbouwprojecten.

Achtergrond

Een duurzame toekomst begint bij de bewuste keuzes van individuele burgers. Onderwijs, praktijkervaring, kennis en informatie zijn de peilers waarop deze bewustwording steunt. Kinderen zijn een belangrijke doelgroep omdat zij niet alleen de informatie en kennis zelf opnemen maar ook doorgeven naar hun ouders. Een belangrijk onderdeel van een duurzame levenswijze betreft de keuzes die men maakt op het gebied van voeding. Locale en regionale producten op biologische wijze geteeld verminderen de milieulasten in termen van transport en bestrijdingsmiddelen. De productie en consumptie van lokaal geteelde biologische groenten dragen tevens bij aan gezondheid en welzijn.

Doel / doelgroepen

Het doel van het project is burgers (en met name schoolkinderen) bewust te maken van de keuzemogelijkheden en verantwoordelijkheid die zij hebben voor de kwaliteit en beschikbaarheid van eerlijk en gezond voedsel uit de stad en regio. Naast de bewustwording is het stimuleren van de kinderen en hun ouders tot eigen actie (door het deelnemen in stadstuinbouwprojecten) een belangrijk doel. In deze kennisoverdracht speelt het onder de aandacht brengen van de relatie tussen voeding en (lokale) biodiversiteit een belangrijke rol.

Het project richt zich in eerste instantie op schoolkinderen (met de ouders op de achtergrond). Ook de kinder natuurclubs in de stad worden er direct bij betrokken. Buurtbewoners krijgen ook de gelegenheid om op de locaties deel te nemen.

Activiteiten

Er is in overleg met de gemeente gezocht naar geschikte plekken in de stad om de groentetuinen aan te leggen waar de kinderen onder begeleiding biologische groenten kunnen telen en lessen in duurzaamheid en gezonde voeding krijgen. Op een aantal locaties in de stad is reeds gestart met de aanleg van de eerste tuinen.

Om kenbaarheid aan het project te geven is een ansichtkaart verspreid onder Tilburgse scholen, verenigingen en burgers in de doelwijken. De eerste oogst van (h)eerlijk voedsel is met een ludieke actie vanuit een door de wijk rondrijdende ezelskar voor een schappelijke prijs te koop aangeboden. Dat oogstte veel publieke bijval. Er is samengewerkt met de GGD Hart voor Brabant, die ouders en kinderen van verschillende nationaliteiten een cursus gezonde voeding en beweging heeft gegeven.

Tijdens de lessen en het werk in de tuinen kreeg de relatie tussen natuurlijke processen (en biodiversiteit), duurzaam handelen, voeding en gezondheid veel aandacht. Achtergrondinformatie is op de website van Duurzaam Tilburg geplaatst, waarop ook de voortgang van het project wordt bijgehouden.

Resultaten

Hoewel het project zich nog in de beginfase bevindt is het een groot succes. Op diverse plaatsen in Tilburg hebben kinderen al gelegenheid om zelf groenten te kweken. Meer dan 150 kinderen uit Tilburg West hebben actief deelgenomen aan het verbouwen van groente.

Kinderen worden bewust gemaakt van de relatie tussen hun handelen en consumptie en de effecten ervan op de omgeving, het milieu en de biodiversiteit. Ze krijgen praktisch inzicht in de mogelijkheden en keuzes die ze hebben om voor duurzaam geproduceerde gezonde voeding te kiezen. Via de kinderen worden ook de ouders bereikt, met name ook de moeilijk te bereiken doelgroepen van buitenlandse afkomst.

Het belangrijkste knelpunt is het vinden van ruimte voor het aanleggen van de natuurlijke moestuintjes waar de kinderen hun groente kunnen verbouwen. De verwachting is dat het succes van het eerste seizoen zal helpen bij het vinden van eigenaars die hun grond (tijdelijk) ter beschikking willen stellen.

Soortgelijke projecten

Buurtuinen in de Tilburgse wijken Jerusalem en Vlashoflaan

Betrokken partijen

Gemeente

- [Gemeente Tilburg](#)

Overig

- [Brabantse milieufederatie](#)
- [De Kleine Aarde](#)
- [Duurzaam Tilburg](#)
- [GGD Hart voor Brabant](#)
- [Overkoepelende Organisatie van Amateurs tuiniers in Tilburg](#)

Documenten & links

- [De \(h\)eerlijke Eetbare Stad](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Gezondheid En Welzijn Van Mensen
- Biodiversiteit Voor Voedsel En Medicijnen
- Traditionele Kennis
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

De Vlindertuinen

Vlindertuinen zijn tuinen waar vlinders kunnen leven. Maar het zijn ook tuinen waar bewoners van zorginstellingen en kinderen elkaar kunnen ontmoeten.

Achtergrond

Bewoners van zorginstellingen houden graag contact met de buitenwereld, maar ondervinden hierin vaak problemen. Een makkelijk bereikbare en aangename ontmoetingsplaats, waar ook mensen van buiten de instelling, en met name kinderen langskomen biedt een uitgelezen kans om mensen uit hun isolement te halen. Indien er ook nog vrolijk gekleurde vlinders rondfladderen, biedt dat een onderwerp van gesprek. De planten die een aantrekkingskracht uitoefenen op de vlinders vormen ook op zich een aangename omgeving om te genieten van de natuur. Het format van een vlindertuin kan bij alle soorten zorginstellingen worden aangelegd, maar ook bij bedrijven, in tuinen, parken etc. Veel diverse activiteiten kunnen in de vlindertuinen worden georganiseerd. Daarnaast kunnen alle soorten onderwijsinstellingen, scouting, bso's etc. gekoppeld worden aan een vlindertuin bij een zorginstelling. Het werkt goed omdat mensen, door er actief mee bezig te zijn, zich bewust worden van de biodiversiteit in hun eigen omgeving.

Doel / doelgroepen

Met dit project worden/zijn meerdere doelen gerealiseerd:

- het leefgebied voor vlinders is vergroot.
- de integratie tussen bewoners van de zorginstellingen en kinderen uit de omgeving is opgestart of heeft een nieuwe impuls gekregen.
- de bewoners van de honderd zorginstellingen kunnen de natuur van dichtbij ervaren.
- de kinderen van de betrokken scholen hebben een plek voor praktijklessen in natuur- en milieueducatie.

Tot de doelgroepen van het project behoren de bewoners van de zorginstellingen, de leerlingen van basisscholen, en natuurlijk...de vlinders!

Activiteiten

De activiteiten die binnen het kader van het project "Vlindertuinen" zijn uitgevoerd omvatten natuurlijk ten eerste de aanleg van de tuinen. Daarnaast is er veel tijd en inspanning gestopt in het ontwikkelen ondersteunend van materiaal (zoals een uitgebreide activiteitenmap, folders, vlinderzoekkaart, poster). Om bredere bekendheid aan het project te geven is een website ontwikkeld. De partnerorganisaties organiseren tevens workshops over de benadering en mogelijkheden van vlindertuinen. Om ervoor te zorgen dat ervaringen kunnen worden uitgewisseld en het aantal tuinen blijft groeien is een netwerk van vlindertuinen in het leven geroepen. De geplande uitgave van een vlinderboek zal de creatieve bijdragen van tuinbezoekers bundelen en verdere bekendheid verlenen aan het project. Een tweede website, de vlinderambassade is ook in ontwikkeling en biedt de jonge bezoekers van de vlindertuinen de mogelijkheid om spelenderwijs meer te weten te komen over de vlinders en onderling contact te leggen.

Resultaten

Er zijn 100 vlindertuinen aangelegd bij zorginstellingen, verspreid over heel Nederland, waarvan er nog 98 in gebruik zijn. Deze vlindertuinen worden gebruikt door de bewoners van de zorginstellingen en kinderen uit de omgeving (via een betrokken school en/of scouting). In totaal door gemiddeld zo'n 400 personen per tuin, in totaal dus ca 40.000 mensen. In deze tuinen worden activiteiten georganiseerd voor beide doelgroepen, zoals high tea, opening vlinderseizoen, gezamenlijk onderhoud van de tuin en natuureducatie. De website www.vlindertuinen.nl wordt goed gebruikt, ook door zorginstellingen die geen VSBfonds Vlindertuin hebben en door particulieren die betrokken zijn bij zorginstellingen als inspiratiebron voor eigen activiteiten. De website www.vlinderambassade.nl wordt met name door scholen gebruikt. Het gebruik groeit nog steeds en zal in de toekomst een belangrijke informatiebron voor kinderen worden over vlinders.

In de loop van het project is een 'Vlinderboek dat zich nog moest ontpoppen' ontwikkeld, waarvoor mensen tekeningen, gedichten, foto's etc konden inzenden, waarmee het boek gevuld kon worden. Hierdoor ontstond het 'ontpopte' vlinderboek, dat met de koolwitjespakketjes naar 3000 scholen is verstuurd.

Betrokken partijen

- [De Vlinderstichting](#)
- [Stichting wAarde](#)
- [VSB Fonds](#)

Documenten & links

- [Vlindertuinen](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Areaal Van Specifieke Biomen, Ecosystemen En Habitats
- Gezondheid En Welzijn Van Mensen
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

Groene daken

Om het hoofd te bieden aan een voorspelde toekomstige toenemende neerslag (als gevolg van klimaatverandering) heeft de gemeente Rotterdam besloten de aanleg van groene daken te stimuleren. Daken worden bedekt met een vegetatie. Dat zal aanzienlijk schelen in de hoeveelheid afstromend water naar het rioolstelsel en dus de kans op wateroverlast verminderen.

Achtergrond

Rotterdam is een stad die leeft met water. Een goed waterbeheer is vanouds een speerpunt van het gemeentebestuur. De toenemende verstedelijking heeft als gevolg een sterke verdichting van het stadsoppervlak (door asfalt, betegeling en woningbouw) waardoor het (regen)water minder goed in de grond kan infiltreren. Het overtollige water stroomt oppervlakkig af en komt in het rioolstelsel terecht dat deze toenemende hoeveelheden water op den duur niet meer aankan. Dat zorgt voor wateroverlast in de vorm van ondergelopen kelders en overstromingen. Groene daken bieden een uitkomst aangezien ze een substantieel deel van de neerslag opslaan en weer geleidelijk vrijgeven, hetzij in de vorm van evapotranspiratie naar de atmosfeer hetzij via trage doorstroming (en enigszins gefilterd) naar het rioolstelsel. Hiermee wordt de piekafvoer ten opzichte van gewone daken aanzienlijk afgevlakt. De gemeente Rotterdam wijst ook op de vele andere voordelen van het aanleggen van een groen dak: 1. indien goed aangelegd en beheerd, gaat een groen dak langer mee dan een conventioneel dak (doordat substraat en vegetatie de schadelijk UV straling tegenhoudt); 2. een groen dak isoleert zowel tegen de hitte als tegen de kou, waardoor verwarming- en koelingskosten dalen, alsook de daarmee gepaard gaande CO₂ uitstoot; 3. de vegetatie van de groene daken vangt het stedelijk fijn stof op en draagt daarmee bij aan de verbetering van de luchtkwaliteit; 4. de groene daken hebben een positieve uitwerking op de stedelijke biodiversiteit want ze leveren extra leefgebieden voor stadsdieren en -planten en tot slot; 5. groene daken verbeteren het leefklimaat in de stad.

Doel / doelgroepen

Een substantiële bijdrage leveren aan het waterbeheer van de gemeente Rotterdam en met name het terugdringen van piekafvoeren tijdens hevige regenbuien, ten einde het rioolnetwerk te ontlasten. Om het hoofd te bieden aan een voorspelde toekomstige toenemende neerslag (als gevolg van klimaatverandering) heeft de gemeente Rotterdam

daarom besloten een groot programma te starten ter stimulering van de aanleg van groene daken. Indien een aanzienlijk gedeelte van de Rotterdamse daken als gevolg van dit programma wordt bedekt met een vegetatiedek zal dat aanzienlijk schelen in de hoeveelheid afstromend water naar het rioolstelsel en dus de kans op wateroverlast verminderen.

Activiteiten

Rotterdam, op papier de groenste gemeente van Nederland, wil haar groene imago - dat onder de bevolking nog weinig leeft en zichtbaar is - verder opkrikken, en heeft hiertoe 2008 tot het "Gemeentelijk Groenjaar" uitgeroepen. In het kader hiervan hebben de activiteiten die de gemeente Rotterdam heeft ondernomen om het oppervlak aan groene daken in de gemeente te doen toenemen zich op twee vlakken toegespitst. Ten eerste is de gemeente zelf aan de slag gegaan om een aantal gemeentelijke gebouwen uit te rusten met een groen dak. Hiermee wordt een positief signaal aan de bevolking afgegeven. Ten tweede heeft het gemeentebestuur ingestemd met het opzetten van een stimuleringsprogramma richting burger en bedrijf, dat bestaat uit voorlichting en een gemeentelijke subsidieregeling voor groene daken

Resultaten

Het Gemeentearchief Rotterdam heeft op 21 januari 2008 het eerste officiële groene dak van de gemeente gekregen. Er is maar liefst 2400 m² aan sedum-dak aangelegd. Op 16 juli 2008 heeft de gemeente het tweede groene dak op de gemeentebibliotheek feestelijk geopend. Ook is op die gelegenheid de subsidieregeling groene daken officieel bekend gemaakt. Met de subsidieregeling stimuleert Rotterdam bedrijven en particulieren om groene daken aan te leggen. De subsidie bedraagt voor particulieren € 25 per vierkante meter groen dak: ongeveer de helft van de extra kosten voor de aanleg van een eenvoudig groen dak. Voor sociale verhuurders en bedrijven bedraagt de subsidie 50 procent van de kosten tot een maximum van € 25 per vierkante meter.

Soortgelijke projecten

Zowel particulieren, bedrijven als gemeenten zien de voordelen van groene daken in. In binnen- en buitenland bestaan veel voorbeelden van groene daken. Het Rotterdams initiatief is in Nederland een van de eerste dat op zo'n grote schaal en zo structureel het waterprobleem via groene daken aanpakt. Andere voorbeelden van gemeenten die de bouw van groene daken middels subsidieregelingen stimuleren zijn onder anderen Groningen en Tilburg.

Betrokken partijen

Gemeente

- [Gemeentewerken Rotterdam](#)

Documenten & links

- [Groene daken in Rotterdam](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Producten Vanuit Duurzame Bronnen
- Gezondheid En Welzijn Van Mensen
- Innovaties

Groene Kaart

De Groene Kaart brengt de vaak onbekende en onverwachte biodiversiteit van Amsterdam onder de aandacht. De plekken zijn aangedragen door professionals en door de bewoners zelf. De kaart is online beschikbaar.

Achtergrond

Green Map System (www.greenmap.org) is een wereldwijde organisatie die lokale initiatieven ondersteunt in het in kaart brengen van natuur, milieu en cultuur in de omgeving. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een universele iconentaal. Al in meer dan 50 landen zijn voor verschillende steden en gebieden Groene Kaarten ontwikkeld. De Groene Kaarten die Innovaders voor Amsterdam gemaakt heeft, zijn op dit systeem gebaseerd.

Doel / doelgroepen

De stad is meer dan alleen beton, straten en tramlijnen. Daarom brengen we met de Groene Kaart de vaak onbekende en onverwachte biodiversiteit van Amsterdam onder de aandacht. Hierbij kan gedacht worden aan een gierzwaluwkolonie met achtergrondinformatie, een bijzondere boom met z'n verhaal, de plek waar vosjes nog de stad in komen, stille plekjes om tot rust te komen, bijzondere varens op de kademuur, mooiste zonsondergang, bijzondere tuinen, enz. We hebben ons dus niet gericht op bijvoorbeeld het Vondelpark als geheel.

De plekken zijn aangedragen door stadsecologen en andere 'professionals', maar zeker ook door de bewoners zelf. De Groene Kaarten van Amsterdam zijn dan ook voor en door de bewoners.

De kaart is online beschikbaar en voor een stadsdeel (Bos en Lommer) is ook een gedrukte versie te verkrijgen.

Activiteiten

Innovaders heeft samen met Stichting NME onder andere onder burgers tips verzameld en zo de kaart samengesteld. Hiertoe hebben we op markten en dergelijke gestaan en op een leuke manier aan passanten gevraagd om hun meest bijzondere plek op de kaart te zetten. Daarnaast hebben we natuurlijk ook de stadsecologen en andere kenners geïnterviewd.

Resultaten

Uit de honderden plekken die we op de hierboven beschreven manier verzameld hebben, hebben we een selectie gemaakt om te publiceren. Uiteindelijk staan ongeveer honderd bijzondere plekjes van Amsterdam op internet (<http://www.atlas.amsterdam.nl>, ook te bereiken via www.amsterdam.nl en dan doorklikken op 'stadsplattegrond'). Voor stadsdeel Westerpark hebben we een gedetailleerdere Groene Kaart gemaakt, ook met ongeveer 100 plekjes. Deze kaart is via de internetsite van het stadsdeel te bekijken (<http://groenekaart.westerpark.nl>, let op, zonder www). Ook voor stadsdeel Bos en Lommer is een gedetailleerde Groene Kaart gemaakt. Deze gedrukte versie is op het stadsdeeltkantoor verkrijgbaar.

De plekken op de Groene Kaart gaan vergezeld met foto's en achtergrondinformatie.

Het uiteindelijke resultaat is dat bewoners versteld staan van de hoeveelheid en schoonheid van de biodiversiteit in hun buurt. "Je woont hier al jaren maar hebt het nog nooit geweten"

Betrokken partijen

Marktpartijen

- [Innovaders](#)

Overig

- [NME Amsterdam](#)

Documenten & links

- [Groene kaart Amsterdam](#)
- [Groene kaart Westerpark](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Gezondheid En Welzijn Van Mensen
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

Groene maatregelen op de High Tech Campus

Het aan de bouw van de High Tech Campus gerelateerde onvermijdelijke verlies aan natuur en biodiversiteit is gecompenseerd door een deel van het terrein op landschappelijke en ecologische verantwoorde wijze opnieuw in te richten. Het doel is daarbij: het creëren van nieuwe leefgebieden voor de lokale flora en fauna en het terrein aantrekkelijker maken voor werknemers en bezoekers.

Achtergrond

Bedrijven en bedrijventerreinen kunnen (bijvoorbeeld in het kader van het ondertekenen van de Countdown 2010 Verklaring) concrete acties nemen die de duurzaamheid en biodiversiteit ten goede komen. Een voorbeeld hiervan is de High Tech Campus in Eindhoven (HTC) dat duurzaamheid en biodiversiteit hoog in het vaandel draagt. Hoewel de bouw van bedrijventerreinen vaak een zware aanslag op natuur pleegt, kan door de juiste maatregelen te treffen het verlies aan natuurwaarden worden omgezet in nettowinst voor biodiversiteit en duurzaamheid. In het geval van de HTC is de aantasting van de natuur als gevolg van de bouw van de campus ruim gecompenseerd door een breed scala aan initiatieven op het gebied van duurzaam bouwen, energiebesparing, natuurcompensatie en voorlichting. Deze maatregelen hebben bijgedragen aan de verbetering van het werkklimaat, de leefomgeving voor mens en dier, en bovendien de bedrijfsuitstraling voorzien van een groen randje.

Doel / doelgroepen

Doelstelling is de ecologische voetafdruk van het terrein en de bedrijfsvoering van HTC door middel van duurzame maatregelen en bevordering van de natuur te verminderen. Deze maatregelen omvatten innovatieve duurzame bouw, vermindering CO₂ uitstoot door spaarzaam energiegebruik (o.a. warmte-koude opslag), natuurcompensatie, en bewustwording van de werknemers (stimulering gebruik van fiets, OV en carpoolen) en omwonenden (steun aan het lokale NME centrum).

Activiteiten

Bij het ontwerp van het HTC en van de erop gevestigde gebouwen is rekening gehouden met duurzaamheid en energie-efficiëntie. De Campus heeft meer dan 50 miljoen euro geïnvesteerd in een reeks maatregelen gericht op duurzaamheid, isolatie en het herstellen van natuurlijke landschapselementen op en rond het terrein.

Alle gebouwen zijn energie-efficiënt ontworpen, en beschikken bijvoorbeeld over zelfregulerende zonwering om de energiekosten van koeling te beperken. Grote glasoppervlakken laten het daglicht door, waardoor de energieconsumptie voor verlichting wordt beperkt. De gebouwen op de HTC zijn aangesloten op een innovatieve koude warmte opslag die een energiebesparing van 30% oplevert.

Om de algehele energieconsumptie van het bedrijf verder terug te brengen is er actief beleid gevoerd ter stimulering van het gebruik van de fiets, het openbaar vervoer en het carpoolen door de werknemers.

Het aan de bouw gerelateerde onvermijdelijke verlies aan natuur en biodiversiteit is

gecompenseerd door een deel van het terrein op landschappelijke en ecologische verantwoorde wijze herinterichten, met als doel het creëren van nieuwe leefgebieden voor de lokale flora en fauna die de meest kenmerkende Kempense habitats weerspiegelen. Deze ingrepen hebben het terrein ook aantrekkelijker gemaakt maken voor werknemers en bezoekers.

Om het brede scala aan natuur en duurzaamheidsmaatregelen in een samenhangend raamwerk te vatten heeft de HTC in maart 2009 de Countdown 2010 Verklaring getekend.

Als onderdeel hiervan is de HTC sinds 1 januari hoofdsponsor van het Milieueducatiecentrum in Eindhoven.

Tevens neemt, ten einde de effecten van bovengenoemde maatregelen op de natuur en biodiversiteit te kunnen meten, de HTC samen met acht andere bedrijventerreinen deel aan een biodiversiteitmonitoringsproject. Daartoe is een nulmeting verricht die als referentie zal fungeren voor latere metingen. De verwachting is dat de metingen zullen uitwijzen dat de getroffen maatregelen een positieve werking zullen uitoefenen op de soortenrijkdom van het gebied.

Resultaten

De op de Campus gevestigde gebouwen hebben een lage energieconsumptie voor verwarming, koeling en verlichting. Hiermee beperkt de HTC haar ecologische voetafdruk.

De nulmeting in het kader van de biodiversiteitmonitoring heeft uitgewezen dat er oorspronkelijk veel variatie in de jonge beplanting was, maar dat de algehele biodiversiteit voorafgaande aan de landschappelijke herinrichting nog gering was.

Het is de verwachting dat de nieuwe metingen in het kader van het monitoring een toename van de biodiversiteit in de komende jaren zullen laten zien. Recente waarnemingen van de ijsvogel, de grote gele kwikstaart en de zwarte roodstaart laten zien dat het al de goede kant op gaat.

De groene parkachtige inrichting van de Campus en het aangrenzende Dommeldal maken de HTC tot een bijzonder gebied, dat de aandacht voor duurzaamheid en milieuvriendelijk ondernemen weerspiegelt

De verbeterde kwaliteit van de groene omgeving heeft een positieve uitwerking op het werkklimaat en de uitstraling van de Campus.

Betrokken partijen

Bedrijf

- [Philips Research Eindhoven](#)

Overig

- [Milieu Educatiecentrum Eindhoven](#)
- [Stichting Stadsnatuur Eindhoven](#)

Documenten & links

- [Ecologisch groenbeheer op High Tech Campus](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Areaal Van Specifieke Biomen, Ecosystemen En Habitats
- Gezondheid En Welzijn Van Mensen

Het Groene Spoor

Het Groene Spoor beoogt in samenspraak met publieke, private en particuliere partijen (PPPS) op en rond de Wagenwerkplaats in Amersfoort een natuurrijke, recreatieve, kindvriendelijke en klimaatbestendige verbindingzone in het gebied tussen het bos Birkhoven/Bokkeduinen en de rivier de Eem te ontwikkelen, te realiseren en (mede) te beheren.

Achtergrond

Veel stedelijke gebieden kennen voormalige industriële buurten die hun oorspronkelijke functie kwijt zijn. Vaak staan die gebieden er verloren bij. Een herinrichting met nieuwe multifunctionele visie waarin ook ruimte voor de natuur wordt ingepast behoort tot een van de mogelijkheden om zo'n gebied weer nieuw leven in te blazen. Het Groene Spoor is een avontuurlijke, recreatieve en natuurlijke verbinding tussen het bos van Bokkeduinen en de rivier de Eem. De route loopt onder andere over de Wagenwerkplaats achter het Centraal station. Op de route komen elementen als een spoorwegtuin, lunchroute voor omliggende bedrijven, kruidentuin, natuurspeeltuinen en hondenuitlaatlint voor omwonenden. In de meer stedelijke omgeving richting de rivier de Eem en het Eemplein wordt onderzocht welke innovatieve ontwikkelingen op gebied van sport en spel (o.a. van TNO) ingepast kunnen worden in de openbare ruimte. De huidige diversiteit aan planten in het gebied en de behoefte dit te behouden in combinatie met de behoefte aan buitenspelen en natuurbeleving zijn de pijlers onder het idee van het Groene Spoor. Het behouden van spoorwegnatuur past ook bij de overige status van een deel van het gebied. De gebouwen in het gebied hebben de status van industrieel erfgoed gekregen. Bij een monumentaal gebouw met spoorweghistorie hoort ook typische spoorwegnatuur. Ook de wandelroute, speelplekken en andere activiteiten verwijzen steeds naar deze spoorweghistorie.

Doel / doelgroepen

Het Groene Spoor beoogt in samenspraak met publieke, private en particuliere partijen (PPPS) op en rond de Wagenwerkplaats in Amersfoort een natuurrijke, recreatieve, kindvriendelijke en klimaatbestendige verbindingzone in het gebied tussen het bos Birkhoven/Bokkeduinen en de rivier de Eem te ontwikkelen, te realiseren en (mede) te beheren. Met het Groene Spoor wil de stichting een positieve bijdrage leveren aan:

- het behouden van groeiplaatsen voor spoorwegnatuur.
- het creëren van waardering voor dit soort natuur door voorlichting
- meer veilige en avontuurlijke ruimten in de stad (natuurspeelplekken)
- het stimuleren van bewegen voor jong en oud
- het stimuleren van ontmoetingen tussen alle culturen en leeftijden
- een duurzame stad met aandacht voor o.a. groen, stedelijk klimaat, schone lucht, CO2 reductie,
- bewonersparticipatie en een breed gedragen bewonersnetwerk

Activiteiten

De activiteiten zijn enerzijds gericht op het krijgen van meer draagvlak bij bevolking, aanwonenden en toekomstige partners. Anderzijds wordt er veel tijd besteed aan het onder de aandacht brengen van dit plan bij de huidige eigenaren van het gebied (NS-

poort en de gemeente Amersfoort). Buurtbewoners en andere geïnteresseerden worden gestimuleerd bij te dragen aan de aanleg van de wandelroute over het Groene Spoor. Ook kunnen ze wensen en veranderingen aangeven voor de toekomstige invullingen van Het Groene Spoor. Er is dus een hoge mate van burgerparticipatie door inspraakavonden en een inrichting op basis van consultatie en publieke en private samenwerking. De combinatie van economische, culturele, maatschappelijke en natuurfuncties sluit goed aan bij de huidige trend van verdergaande integratie in ruimtegebruik. Concrete activiteiten omvatten de organisatie van een buitenmarkt op Open Monumentendag, de aanleg van een tijdelijke wandelroute met hulp van kinderen en hun ouders uit de wijk en de stad, de organisatie van een startmanifestatie voor betrokken partijen en een actieve deelname aan de uitmarkt van de Wagenwerkplaats met een groen pleintje. Voor wat betreft de biodiversiteit worden de huidige natuurwaarden geïnventariseerd door de lokale plantenwerkgroep en worden onder de aandacht gebracht bij NS-poort (eigenaar), bewoners van Amersfoort en overige betrokkenen.

Resultaten

Het project verzorgt een groene verbinding tussen het Bos van Bokkeduinen en de rivier de Eem en draagt dus bij aan de mogelijkheden van biodiversiteitswisseling. Bovendien brengt het de stedelingen in contact met de hen omringende natuur waardoor het draagvlak voor groene beleidsdoeleinden wordt vergroot. Doordat het Groene Spoor dwars door de stad gaat biedt het de mogelijkheid om uit te leggen dat biodiversiteit naast de voordeur begint en dat bijzondere natuur niet alleen is weggelegd voor verre natuurgebieden. Door het Groene Spoor te behouden als leefgebied voor planten en dieren die gebonden zijn aan spoorwegmilieus behoudt Amersfoort een aantal soorten voor de stad. Soorten die, voor zover wij weten, alleen nog hier voorkomen. Het netwerk van het Groene Spoor heeft zich inmiddels uitgebreid buiten naar de regio en landelijk. Organisaties zoals Jantje Beton, Stichting Recreatie, het ministerie van LNV, Landschapsbeheer, Stichting Oase zijn geïnteresseerd in dit project en willen het project steunen waar nodig en mogelijk.

Soortgelijke projecten

Geen enkel project is hetzelfde, maar veel verschillende gebieden kennen voormalige industriële buurten die hun oorspronkelijke functie kwijt zijn. Vaak staan die gebieden er verloren bij. Een herinrichting met nieuwe multifunctionele visie waarin ook ruimte voor de natuur wordt ingepast behoort tot een van de mogelijkheden om zo'n gebied weer nieuw leven in te blazen.

Betrokken partijen

Gemeente

- [Gemeente Amersfoort](#)

Marktpartijen

- [NS Poort](#)

Overig

- [Burgerinitiatief Het Groene Spoor](#)
- [Burgerinitiatief Wagenwerkplaats Siesta \(Stichting tot behoud van industrieel erfgoed in stad Amersfoort\)](#)

Documenten & links

- [Flyer Het Groene Spoor](#)
- [Uitwerking Vlekkenplan Het Groene Spoor](#)
- [Vlekkenplan Het Groene Spoor](#)

- [Stichting Het Groene Spoor](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- [Areaal Van Specifieke Biomen, Ecosystemen En Habitats](#)
- [Gezondheid En Welzijn Van Mensen](#)
- [Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn](#)

Hoe stimuleer je burgers en bedrijven voor behoud van biodiversiteit?

Handleiding: Hoe stimuleer je burgers en bedrijven voor behoud van biodiversiteit?

N.a.v. het project 'Wilde Plannen voor een Levend Leiden' hebben NCB Naturalis gemeente Leiden, Milieudienst West-Holland en CREM een handleiding geschreven voor professionals, werkzaam bij gemeenten, provincies, woningcorporaties, maatschappelijke organisaties of bedrijven en is hieronder te downloaden. De projectpartners beogen hiermee andere partijen in Nederland te inspireren om ook lokale projecten voor behoud van biodiversiteit op te starten.

De natuur in de gebouwde omgeving staat steeds meer onder druk. Braakliggend gebied wordt vol gebouwd met kantoorparken, tuinen worden betegeld en nieuwbouwwijken worden zo efficiënt mogelijk ingedeeld. NCB Naturalis gemeente Leiden, Milieudienst West-Holland en CREM ontwikkelden daarom het project 'Wilde Plannen voor een Levend Leiden'. Hierin werden burgers en bedrijven uit Leiden op bijzondere wijze gestimuleerd in het bedenken en uitvoeren van projecten rondom het thema biodiversiteit. De ervaringen en opgedane kennis uit het project zijn verwerkt in de handleiding 'Burgers, bedrijven en instellingen dragen bij aan biodiversiteit in de stad'.

De projectpartners beogen hiermee andere partijen in Nederland te inspireren om ook lokale projecten voor behoud van biodiversiteit op te starten. De handleiding is geschreven voor professionals, werkzaam bij gemeenten, provincies, woningcorporaties, maatschappelijke organisaties of bedrijven en is hieronder te downloaden.

Mooi voorbeeld

De handleiding wordt ingeleid door Wethouder van milieu Frank de Wit van gemeente Leiden: 'het project vind ik een mooi voorbeeld van hoe je de bewoners en bedrijven van de stad in beweging krijgt voor de goede zaak. Er zijn prachtige initiatieven van de grond gekomen'. Naast de geleerde lessen uit Leiden wordt er uitgebreid stilgestaan bij de communicatie naar de verschillende doelgroepen. De handleiding maakt een duidelijk onderscheid in de benadering van burgers en het betrekken van bedrijven en instellingen. De aanbevelingen en voorbeelden bieden de lezer inspiratie en een praktijkgerichte aanpak. Wanneer burgers, bedrijven en instellingen worden aangezet tot kleinschalige acties ervaren ze zelf hoe direct de eigen invloed is op de biodiversiteit in de stad.

Download [hier](#) de handleiding.

Active organisations

- NCB Naturalis gemeente Leiden, Milieudienst West-Holland en CREM
- NCB Naturalis, gemeente Leiden, Milieudienst West-Holland en CREM

Landschapsveiling

De Landschapsveiling heeft als doel het beheer en onderhoud van landschapselementen voor een lange periode te garanderen. De landschapsveiling biedt burgers de mogelijkheid om het beheer en onderhoud van landschapselementen zoals een heg, graft, holle weg, een hele boomgaard of een bospoel te adopteren ('kopen') via fysieke veilingen in het land of via de website.

Achtergrond

Het landschap in buitengebieden wordt van oudsher voor een groot deel door agrariërs gevormd en onderhouden. Door het wegvallen van de economische functie van de kleine landschapselementen is niet alleen het beheer en onderhoud in de knel gekomen, maar ook een inkomstenstroom van de agrariërs. Vandaar dat nieuwe financieringsmogelijkheden worden gezocht om het onderhoud en beheer voor de toekomst veilig te stellen. Ondanks het feit dat de overheid en diverse natuurorganisaties investeren in het buitengebied is dat niet afdoende om de landschappelijke variatie en schoonheid overal te garanderen en de daaraan gekoppelde biodiversiteit. Ook de Provincie heeft maar beperkte middelen voor het landschap beschikbaar, die voornamelijk in de erkende natuurgebieden (binnen de EHS) worden besteed. Tegelijk blijkt dat het behoud van natuur en landschap in de top 3 van meest belangrijke onderwerpen van de burgers staat. Daarnaast sluit de overheid nu contracten af met een maximale duur van 6 jaar en zijn er vaak lastige regels waar boeren niet aan kunnen voldoen. De Landschapsveiling stelt grote en kleine bedrijven, maar ook mensen en instellingen met een bescheidener portemonnee in staat in een strategisch gekozen gebied samen het landschapsonderhoud te realiseren.

Doel / doelgroepen

De Landschapsveiling heeft als doel het beheer en onderhoud van landschapselementen voor een lange periode te garanderen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van particuliere geldstromen waardoor het concept geheel "Europa-proof" (dat wil zeggen, vrij van staatssteun) is. De landschapsveiling biedt burgers de mogelijkheid om het beheer en onderhoud van landschapselementen zoals een heg, graft, holle weg, een hele boomgaard of een bospoel te adopteren ('kopen'). De landschapsveiling is daarmee een variant op succesvolle acties als 'adopteer een kip', 'bomen voor koeien' en 'adopteer een hoogstamfruitboom'. De landschapsveiling biedt burgers de mogelijkheid om participant te worden via fysieke veilingen in het land of via de website (zie onder). Voor elke aankoop geldt dat de burger het beheer en onderhoud 'adopteert' en hij/zij dus niet letterlijk de eigenaar wordt van het betreffende element. Dat blijft altijd de natuur- of landschapsorganisatie of de particuliere grondeigenaar.

Activiteiten

Naast de mogelijkheid om op het internet een landschapselement te adopteren is het ook mogelijk om dat te doen tijdens een echte veiling. Triple E werkt samen met andere organisaties om deze te organiseren. Dat betekent dat tijdens een grote openbare veiling mensen een landschapselement kunnen "kopen". Voor fysieke veilingen wordt een prospectus en een veilingkrant opgesteld waarin meer informatie staat over de achtergrond van het project en de deelnemende organisaties, een overzichtskaart van

het gebied waarin de ter veiling aangeboden elementen zich bevinden en natuurlijk het aanbod van aangeboden landschapselementen, het minimumbod van de elementen met een prijsopbouw en verantwoording en de spelregels.

Op de website www.landschapsveiling.nl bieden organisaties met een goede-doelen-status landschapselementen aan. Geïnteresseerden kunnen een van de organisaties selecteren en meer informatie vinden over de organisatie en hun projecten. Vervolgens kan in de betreffende catalogus van een organisatie het aanbod van landschapselementen gevonden worden. Daarnaast bieden enkele particulieren landschapselementen aan. Dat kan gaan om landgoederen of andere gebieden in particulier beheer.

De hoogste bieder op een landschapselement wordt participant in de Landschapsveiling en tekent een overeenkomst met de betreffende grondeigenaar en/of intermediaire organisatie (met een goede doelen status) waarin vast ligt:

- welke activiteiten de agrariër verricht voor het behoud van het landschapselement
- welke vergoeding hij of zij daarvoor krijgt,
- welke rol de intermediair heeft en;
- welke mogelijkheden of wederdiensten de nieuwe "eigenaar" worden geboden.

Belangrijke voorwaarden: Particuliere organisaties kunnen bij de Triple E aankloppen voor het gezamenlijk organiseren van een landschapsveiling. Overheden (Gemeenten en Provincies) kunnen de organisatie van een landschapsveiling door Triple E financieren en zodoende het startsein geven voor de publieke veiling in hun regio, maar kunnen zelf niet bieden.

Resultaten

Met de landschapsveiling wordt gezorgd voor een financiële prikkel voor de grondeigenaar om de elementen te behouden en niet weg te doen. De behouden landschapselementen bieden leefgebied en fungeren als verbindingszone of "stepping-stone" voor tal van planten en dieren.

De eerste landschapsveilingen hebben in de Ooijpolder, het Mergelland en het Gooi plaatsgevonden en hebben elk ongeveer € 100.000 opgebracht, waarmee waardevolle natuur en landschapselementen voor de toekomst mee zijn veiliggesteld.

Betrokken partijen

Marktpartijen

- [Triple E / De landschapsveiling](#)

Overig

- [Brabants Landschap](#)
- [Geldersch Landschap en Geldersche Kastelen](#)
- [Landschap Overijssel](#)
- [Landschap Erfgoed Utrecht](#)
- [Landschap Noord Holland](#)
- [Landschapsbeheer Gelderland](#)

- Limburgs landschap
- Staatsbosbeheer
- Stichting Ark
- Stichting Goois Natuurreservaat
- Stichting Het Drents Landschap
- Stichting Het Zuid-Hollands Landschap
- Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen
- Stichting Utrechts Landschap
- Vereniging Natuurmonumenten
- Via Natura
- Vogelbescherming Nederland

Documenten & links

- [prospectus Ooijpolder](#)
- www.landschapsveiling.nl

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Financiering Van Beheer Van Biodiversiteit

Leiden Lekker Wild

Leiden Lekker wild is een veelheid van projecten, die gemeen hebben dat ze alle op het gebied van groencommunicatie liggen. Doel is een hogere kwaliteit realiseren van het groen in de stad en meer kennis, betrokkenheid en zorg van de burgers bij/voor het groen in de stad.

Achtergrond

Gemeente Leiden maar maakt van de natuur iets positiefs voor bewoners. Leiden hecht veel waarde aan natuur en groen voor verbetering van de leefbaarheid in de hele stad en streeft ernaar dat zowel natuur als bewoners daar wel bij varen. Bewoners waarderen deze benadering en wanneer ze met de Leiden Lekker Wild activiteiten aan de slag gaan, bv. aan de hand van het geveltuinenboekje, en een tuintje aanleggen, dan verbeteren ze de leefbaarheid in hun straat en scheppen ze ruimte voor natuur.

Doel / doelgroepen

Leiden Lekker wild is een veelheid van projecten, die gemeen hebben dat ze alle op het gebied van groencommunicatie liggen. Doel is een hogere kwaliteit realiseren van het groen in de stad en meer kennis, betrokkenheid en zorg van de burgers bij/voor het groen in de stad. Daarnaast ook een betere kwaliteit van het regionale groen en bereikbaarheid daarvan voor bewoners van gemeente Leiden.

Activiteiten

In het kader van Leiden Lekker Wild worden en zijn de volgende activiteiten ontplooid:

- De viering van de Dag van het Park en Boomplantdag vallen beide onder Leiden Lekker wild.
- Er is in 2007 een algemene website opgezet over "natuur in de stad", met aandacht voor parken, serie boekjes Leiden lekker Wild, actualiteiten, natuur- en milieueducatie, etc.
- In 2003 verscheen het eerste boekje in de reeks Leiden Lekker Wild over Stadsnatuur in Leiden onder de titel "Leiden Lekker Wild". Daarna verscheen deeltje twee over Natuur in de Leidse parken. In 2005 verscheen het derde deel met daarin wandelingen door de stad en naar buiten. In 2007 is een boekje over geveltuintjes verschenen, met aanwijzingen voor de aanleg van geveltuintjes. Hierbij faciliteert de gemeente met aarde

en plantjes.

In 2008 is een boekje verschenen over bomen in de stad "Leidse longen", met daarin een wandeling langs monumentale bomen. En in april 2009 is het nieuwste deeltje verschenen over water in de stad: "Leiden leeft met water".

- In 2007 is er een aflevering van de NCRV-TV-serie Natuur in de Stad gewijd aan de stadsnatuur in Leiden.
- Ook de renovatie van de parken in de stad en de communicatie daarover behoort tot het project Leiden lekker wild. De parken worden zowel voor de natuur als voor het recreatieve gebruik verbeterd.
- In samenwerking met het Hoogheemraadschap wordt gewerkt aan de uitbreiding van het aantal strekkende meters natuurvriendelijke oevers.
- Gemeente Leiden heeft sinds 2004 een stadsnatuurmeetnet; iedere twee jaar wordt de natuur in de stad in kaart gebracht. In het oneven jaar vindt de communicatie met bewoners hierover plaats. In 2005 werd op basis van de telgegevens een expositie gehouden in Naturalis: "Leiden Lekker Wild".
- In 2009 komen de gegevens van de tellingen van het stadsnatuurmeetnet via een website beschikbaar voor bewoners. Zo kunnen zij zien wat er aan natuur in de omgeving van hun straat is gevonden en kunnen zij ook eigen meldingen doorgeven.
- In 2009 loopt er een Stadsvogelcampagne gehouden in de stad, in samenwerking met Vogelbescherming en allerlei plaatselijke betrokken groepen, zoals IVN, etc. Er staan wekelijks stukjes in de krant over vogels, er zijn diverse excursies en activiteiten. Er worden nestkastjes opgehangen door organisaties als woningcorporaties, etc.
- In 2009 wordt – in samenwerking met de Milieudienst West-Holland en de Provincie Zuid-Holland een Biodiversiteitsactieplan uitgewerkt voor Leiden en de omgeving van Leiden. Het project heet: Leiden lekker Groen. Bewoners en allerlei andere geïnteresseerden worden betrokken via diverse avonden waarop de vraag centraal staat: hoe wil ik dat het groen en de natuur in mijn woonomgeving eruit zien in 2030? Dit mondt uit in een gezamenlijke visie met projectenboek, die vervolgens zomer 2009 aan de politiek wordt aangeboden. Intussen worden er al concrete projecten uitgevoerd, zoals een zaaidag in april 2009 en verbetering van broedgelegenheid voor watervogels.

Resultaten

Door de hierboven beschreven activiteiten worden er geveltuintjes aangelegd, nestkastjes opgehangen, vogels gevoerd, vogel- en natuurvriendelijke tuinen aangelegd, natuurvriendelijke oevers aangelegd, gaat men zorgvuldiger om met water en oevers. De kwaliteit van de stadsparken gaat omhoog, er worden meer bomen geplant. Er is een tweeledig effect: de natuur en biodiversiteit wordt bevorderd; daarnaast worden bewoners aangespoord om er meer van te genieten en meer zorg voor te dragen. Het zorgen voor een constant budget voor groencommunicatieprojecten is essentieel voor het succes van het project in Leiden. In Leiden is de afspraak gemaakt een vast percentage van het budget voor groenbeheer te reserveren voor groencommunicatie, waarbij dat laatste begrip breed wordt opgevat.

Betrokken partijen

Gemeente

- [Leiden](#)

Milieudiensten

- [Milieudienst West-Holland](#)

Overig

- [Ideewinkel](#)
- [IVN](#)
- [Vogelbescherming](#)

Provincie

- [Provincie Zuid-Holland](#)

Documenten & links

- [Natuur in Leiden](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Areaal Van Specifieke Biomen, Ecosystemen En Habitats
- Identificatie, Monitoring, Indicatoren En Evaluaties
- Gezondheid En Welzijn Van Mensen
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

Naturally Cool

Naturally Cool betreft jongeren binnen de gemeente actief bij hun eigen leefomgeving door hen te betrekken bij het realiseren van 'groene hangplekken'. De jongeren worden zich met hulp van dit project bewust dat natuur een onderdeel is van een aantrekkelijke leefomgeving en dat het juist de afwisseling is die natuur zo mooi en interessant maakt.

Achtergrond

In 'Naturally Cool' loopt natuur als een 'groene draad' door het project. Voor hedendaagse (stads)jongeren is natuur steeds minder vanzelfsprekend; de kennis van en betrokkenheid bij natuur neemt dan ook snel af. Doorvragen leert echter dat nagenoeg alle jongeren natuur belangrijk en waardevol vinden. Deze waardering is alleen vaak onbewust en onuitgesproken. Een beetje bewustwording is dus wel nodig! Daarnaast is in verstedelijkend en verzakelijkend Nederland steeds minder ruimte voor natuurlijk 'wild' gedrag. De natuurlijke omgeving daarentegen biedt jongeren wél de broodnodige ruimte zich uit te leven. En de rust niet te vergeten. Ook daarom is natuur van groot belang in een stedelijke context.

Doel / doelgroepen

Naturally Cool betreft jongeren binnen de gemeente actief bij hun eigen leefomgeving door hen op te roepen zich te bezinnen op de inrichting en vormgeving van hun eigen hangplekken. Hangplekken is een negatief beladen begrip: mensen denken al snel aan overlast en verveelde jongeren. Maar je kunt het natuurlijk ook anders zien. Hangplekken zijn ruimtes in de stad die jongeren nodig hebben en voor zichzelf opeisen om op hun manier vorm te geven, waar ze elkaar ontmoeten en zich uit kunnen leven. Het is dus niet alleen maar een plek om te 'hangen', maar juist ook om actief te zijn, om te sporten en te recreëren. In dit project wordt gewerkt aan de realisatie van zo'n plek. De jongeren worden zich met hulp van dit project bewust dat natuur een onderdeel is van een aantrekkelijke leefomgeving. Bovendien leren ze dat kwaliteit van natuur alles te maken heeft met diversiteit. Een rijtje ingeplante struiken is op zich niet zo interessant. Het voortbestaan van juist veel verschillende bomen, dieren en planten waarborgt een divers kleuren-, geuren-, en geluidenpalet. Het is dus juist de afwisseling die natuur zo mooi en interessant maakt.

Activiteiten

In dit project worden de hangproblematiek en de behoefte aan groen in de stad op vernieuwende wijze samengebracht. Aan de hand van een lespakket besteden jongeren (van VMBO tot VWO) diverse lesuren aan opinievorming, buurtonderzoek en visieontwikkeling om vervolgens in onderlinge samenwerking maquettes te maken van de in hun ogen ideale, groene ontmoetingsplekken. Deze maquettes presenteren zij vervolgens vol vertoon aan de gemeente. Van de gemeente wordt gevraagd deze 'ideale hangplek' ook daadwerkelijk te realiseren. Aldus wordt zowel de betrokkenheid van de jongeren als de leefbaarheid van de wijk een herkenbare, positieve impuls gegeven. En krijgen jongeren de kans hun stem te laten gelden in het gemeentelijk beleid.

Resultaten

In Nijmegen is de eerste Naturally Cool hangplek gerealiseerd. In 11 andere steden in Nederland (Amersfoort, Amsterdam, Apeldoorn, Arnhem, Bergen op Zoom, Culemborg, Dordrecht, Enschede, Leiden, Rotterdam en Utrecht) wordt op dit moment invulling gegeven aan het project. In zeven steden heeft de gemeente al toegezegd daadwerkelijk over te gaan tot realisatie van een door jongeren ontworpen plek. De oplevering van de eerste plek wordt verwacht in de zomer van dit jaar. Reacties en ervaringen van de verschillende betrokkenen geven een veelzijdig inzicht in ondermeer natuurbeleving van jongeren. Opvallend is daarbij dat veel jongeren, bij de beschrijving van een ideale plek, natuurlijke elementen noemen. Een boom voor de schaduw, overdekking of gewoon omdat 'ie mooi is. Verschillende bloemen en struiken voor kleur en geur. Je moet immers toch ook iets hebben om naar te kijken. En een betonnen muur straalt zo weinig uit!

Betrokken partijen

Bedrijf

- [Uitgeverij Edu'Actief](#)

Gemeente

- [Amersfoort](#)
- [Amsterdam](#)
- [Apeldoorn](#)
- [Arnhem](#)
- [Bergen op Zoom](#)
- [Culemborg](#)
- [Dordrecht](#)
- [Enschede](#)
- [Leiden](#)
- [Nijmegen](#)
- [Rotterdam](#)
- [Utrecht](#)

Overig

- [Jantje Beton](#)
- [Jongeren Milieu Actief](#)
- [Radboud Universiteit](#)
- [Stichting wAarde](#)

Documenten & links

- [Website Naturally Cool](#)
- [NaturallyCool Voorbeeld Utrecht](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Gezondheid En Welzijn Van Mensen
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

Natuur in de Brabantse Achtertuin

De lokale achteruitgang van biodiversiteit tegengaan door de aanplant van inheemse soorten. Naast een concrete toename van inheemse biodiversiteit in de tuinen leidt deze campagne ook tot een grotere bewustwording aangaande de biodiversiteitsproblematiek onder de bevolking.

Achtergrond

Natuur en biodiversiteit zijn niet alleen van belang in beschermde natuurgebieden. Biodiversiteit is overal en speelt zowel in de landelijke als stedelijke omgeving een belangrijke rol. Ook in de bebouwde kom is het mogelijk om de natuur de ruimte te geven. Het is daarom van belang om de variatie aan inheemse soorten zoveel mogelijk te stimuleren om de gaande achteruitgang van biodiversiteit tegen te gaan. Samen met het openbare groen draagt particulier groen bij aan de landelijke uitstraling waar Brabantse gemeenten om bekend staan. Het project 'natuur in de achtertuin' geeft de inwoners gelegenheid om de natuurlijke rijkdom en afwisseling van de eigen tuin te vergroten. Dat gebeurt door planten, bloemen en kruiden, maar ook verblijven voor mussen, eekhoorntjes, vlinders en insecten tegen een sterk gereduceerde prijs / gratis beschikbaar te stellen.

Doel / doelgroepen

De lokale achteruitgang van biodiversiteit tegengaan door de aanplant van inheemse soorten. Naast een concrete toename van inheemse biodiversiteit in de tuinen leidt deze campagne ook tot een grotere bewustwording aangaande de biodiversiteitsproblematiek onder de bevolking.

Activiteiten

Met het 'Natuur in de achtertuin' project kunnen burgers zelf een impuls geven aan de natuurlijke diversiteit in hun directe omgeving. In Boxtel informeerde de gemeente haar inwoners in een kleurrijke krant over het thema biodiversiteit. In de 'Special Biodiversiteit' konden zij lezen over het belang van verscheidenheid in planten en dieren én werden ze geprikkeld om zelf een steentje bij te dragen. Gewoon, in de eigen achtertuin. De Boxtelnaren konden gratis (autochtone én biologisch geteelde) struiken krijgen en met korting dierenwoningen bestellen. Als extra stimulans kregen ze drie gratis streekproducten aangeboden

Resultaten

De aanplant van deze struiken en de plaatsing van dierenwoningen heeft voor een belangrijke bijdrage aan de biodiversiteit in Boxtel gezorgd. De tastbare resultaten van de campagne zijn dat er inmiddels zijn 3.500 struiken en 9.000 dierenwoningen voor vogels, egels en bijen zijn besteld. Bijna 1000 Boxtelse gezinnen deden mee.

Soortgelijke projecten

Het succesvolle voorbeeld van Boxtel is in 2009 ook in Vught opgevolgd. Hier kunnen burgers eveneens inheemse planten en dierenverblijven bestellen.

Betrokken partijen

Gemeente

- [Gemeente Boxtel](#)

Documenten & links

- [nieuwsbrief 1](#)
- [nieuwsbrief 2](#)

- [Project Natuur in je achtertuin Gemeente Boxtel](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Traditionele Kennis
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

Natuur in Kaart

Het project Natuur in Kaart heeft als doel bewoners van Rotterdam te betrekken bij hun (directe) leefomgeving. Door het beleven van en het leren over de natuur raken de mensen enthousiast over datgene wat in hun buurt groeit en bloeit. Dit wordt bereikt door de bewoners (gratis) cursussen en excursies aan te bieden. Vervolgens kunnen zij met hun opgedane kennis en enthousiasme de natuur in hun omgeving in kaart brengen.

Achtergrond

De doelstellingen voor biodiversiteit (Countdown2010) kunnen alleen behaald worden als ook burgers zich betrokken voelen bij en actief bijdragen aan het behoud van de natuur in de nabije omgeving. Kennis van en over de natuur is hierbij een essentiële factor. Bovendien is het noodzakelijk over voldoende natuurgegevens te beschikken om de voortgang in het behalen van de Countdown 2010 doelstellingen te bepalen. Vrijwilligers vormen een belangrijke bron van gegevens over de (Rotterdamse) natuur. Een belangrijke bijdrage hieraan wordt geleverd door de grote groep vrijwilligers die actief betrokken is of was bij de Rotterdamse natuur door het project Natuur in Kaart. Met ingang van het voorjaar 2006 hebben het Rotterdams Milieucentrum (RMC) en bureau Stadsnatuur Rotterdam (bSR) ecologisch advies de handen ineen geslagen en dankzij een aantal sponsors het in 2003 door de gemeente gestaakte project Natuur in Kaart nieuw leven ingeblazen. Gedurende de jaren 1999 – 2003 zijn in het kader van Natuur in Kaart ongeveer tweehonderd vrijwilligers door Sport en Recreatie (SenR) en onder begeleiding van bureau Stadsnatuur Rotterdam opgeleid tot beginnend inventariseerder van flora en fauna in de eigen (stedelijke) omgeving. Een groot deel hiervan is nog steeds actief in de Vlinderwerkgroep Rotterdam en/of door deelname aan het project Winterwatervogels. Naast het individuele contact met vrijwilligers zoekt Natuur in Kaart ook de samenwerking op met lokale en regionale natuurverenigingen.

Doel / doelgroepen

Het project Natuur in Kaart heeft als doel bewoners van Rotterdam te betrekken bij hun (directe) leefomgeving. Door het beleven van en het leren over de natuur raken de mensen enthousiast over datgene wat in hun buurt groeit en bloeit. Dit wordt bereikt door de bewoners (gratis) cursussen en excursies aan te bieden. Vervolgens kunnen zij met hun opgedane kennis en enthousiasme de natuur in hun omgeving in kaart brengen. Dat wil zeggen het inventariseren van een bepaalde soort of soortgroep, waardoor de kennis en het verspreidingsbeeld hiervan toeneemt. Deze gegevens worden door bSR verzameld, verwerkt en gerapporteerd. Op basis van deze resultaten en het ontstane enthousiasme voor de stadsnatuur worden de bewoners gestimuleerd tot wijkgerichte activiteiten op het gebied van natuur.

Activiteiten

In het kader van het project Natuur in Kaart zijn en worden de volgende activiteiten uitgevoerd:

- Tijdens de jaren 2006 en 2008 zijn met succes cursussen gegeven over de Huismus, Gierzwaluw, dagvlinders en winterwatervogels. Opnieuw werden ruim 100 vrijwilligers geschoold en getraind in het inventarisatiewerk. Resultaten van de hieruit voortvloeiende

inventarisaties zijn te lezen in de nieuwsbrieven Natuurlijk Rotterdam, welke te downloaden is op de website van Bureau Stadsnatuur (onder kopje publicaties) en Natuur in Kaart.

- In 2007 is er met een groep Rotterdamse jongeren gewerkt rond vlinders in Nederland en Marokko. De groep onder de naam 'Atalantajongeren' reisde zelfs in maart 2007 naar Marokko om vlinders te inventariseren maar ook om een plan op te zetten met als doel ECO toerisme in het noorden van Marokko (provincie Nador) te maken. Het project Atalantajongeren werd gefinancierd door Xplore (in het kader van (voorlichting over) de millenniumdoelstellingen). Zie www.atalantajongeren.nl voor het resultaat.

- In 2009 liggen de cursus Klimaat in Kaart en libelles nog in de planning (naast huismus, gierzwaluwen, winterwatervogels en dagvlinders).

Resultaten

Het resultaat van de activiteit Natuur in Kaart is een grote groep enthousiaste natuurvrijwilligers (ruim 200) en een 'schat' aan gegevens die door Bureau Stadsnatuur goed worden gedocumenteerd (en doorgesluisd). Resultaat is ook meer betrokkenheid van de vrijwilligers bij de Rotterdamse (stads)natuur. Tevens komen de vrijwilligers regelmatig (samen met het Rotterdams Milieucentrum en lokale natuur – en milieugroepen) op voor de belangen van het groen, de 'natuur' in en rond de stad.

De (project)aanpak is volledig overzetbaar naar andere (stedelijke) gebieden. Van het cursusmateriaal t/m de begeleidingsmethodes. De manier waarop het project echter wordt ingezet en door wie en met welke motieven is uiteraard zeer bepalend voor het succes.

Het project is innovatief vanwege een juiste mix van publiciteit (of wervingsmiddelen) vanuit twee samenwerkende organisaties die een grote groep mensen aanspreken. Dat heeft geresulteerd in een (zeer) brede achterban. Je zou het zelfs een Rotterdamse 'natuur in kaarttraditie' kunnen noemen.

Soortgelijke projecten

Begin 2009 start er vanuit het Milieucentrum (RMC) wel een cursus over stadsbomen met de titel 'cursus Bomenridders'

Betrokken partijen

- [Bureau Stadsnatuur](#)
- [Rotterdams Milieucentrum](#)

Documenten & links

- [Info project 'Natuur in Kaart' op website milieucentrum Rotterdam](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Identificatie, Monitoring, Indicatoren En Evaluaties
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

Streekrekening Het Groene Woud

Streekrekening Het Groene Woud is een concept bedoeld om geld vrij te maken voor duurzame projecten binnen Nationaal Landschap Het Groene Woud. Een streekfonds wordt gevuld met rentebijdragen van de deelnemers aan de Streekrekening.

Achtergrond

Het stimuleren van biodiversiteit kost geld. Veel gemeenten vragen zich af waar ze dat vandaan moeten halen. Niet nodig! Wie het slim aanpakt, zorgt ervoor dat natuurontwikkeling juist geld oplevert. Zo zorgen de deelnemers aan de Streekrekening voor Nationaal Landschap Het Groene Woud ervoor dat het gebied een gezonde toekomst heeft, zónder dat het ze geld kost. Door investeringen in natuur- en landschapsprojecten wordt winst in welvaart geboekt. Van de enorme economische spin-off die de investeringen opleveren, profiteert de gehele regio mee.

Doel / doelgroepen

De doelstelling van de Streekrekening is het vanuit een streekfonds duurzaam financieren van projecten die de duurzame ontwikkeling van het gebied Het Groene Woud bevorderen. Met name het behoud en duurzame gebruik van biodiversiteit spelen een grote rol in de ontwikkelingsplannen van Het Groene Woud. Er wordt gestreefd naar een jaarlijkse opbrengst uit rente en donaties van 200.000 euro die direct in projecten kan worden geïnvesteerd. Om financiële en andere middelen te genereren voor een gezonde toekomst van Het Groene Woud, bedacht het Innovatieplatform Duurzame Meierij (IDM) de Streekrekening. Dit ingenieuze concept stoelt op de gedachte dat deelnemers geld geven zónder daadwerkelijk geld te geven. De opbrengsten vanuit de streekrekening en vanuit andere bronnen (w.o. giften) komen terecht in het Streekfonds Het Groene Woud.

Activiteiten

Het Streekfonds Het Groene Woud wordt gevuld met rentebijdragen van de deelnemers aan de Streekrekening. Dit werkt als volgt: een organisatie of bedrijf opent een Rabo StreekRekening Het Groene Woud (spaarrekening). Zij ontvangen over het saldo op deze rekening een marktconforme rente. De bank geeft over de totale rentevergoeding een extra rente van 5% die gestort wordt in het Streekfonds. Daarnaast kunnen deelnemers, als zij dat willen, een deel van hun marktconforme rente schenken aan de Streekrekening en dit geld komt ook in het Streekfonds terecht. Giften, sponsoring, donaties en loterijopbrengsten zijn andere manieren om het Streekfonds te vullen. Partijen met een idee dat voldoet aan de voorwaarden van het Streekfonds kunnen een projectvoorstel indienen voor het Streekfonds. Dat voorstel moet:

- de duurzaamheid ten goede komen. Daaronder vallen natuur, milieu én een gezonde welvaart voor nu en in de toekomst, zowel binnen als buiten het gebied;
- de kernkwaliteiten van Het Groene Woud behouden en waar mogelijk versterken;
- inwoners betrekken bij Nationaal landschap Het Groene Woud;
- een 'spin-off' creëren;
- innovatief en zichtbaar resultaatgericht zijn;
- én liefst passen binnen het jaarlijkse thema van het Stichtingsbestuur van Streekrekening Het Groene Woud.

Het bestuur van De Stichting Streekrekening beoordeelt alle projectaanvragen en neemt een besluit over de wijze van (gedeeltelijke) financiering.

Resultaten

De in het Streekfonds gestorte rentes samen leverden de afgelopen periode een groot bedrag op. Op 1 januari 2009 zat er ruim € 500.000 in het Streekfonds. Op 1 januari 2008 werd het fonds opengesteld voor aanvragen. Vanuit het Streekfonds wordt geld toegekend aan projecten die Het Groene Woud ten goede komen. De oprichting van de Coöperatie Het Groene Woud, de vereniging van gecertificeerde Groene Woud bedrijven, is het eerste project dat een bijdrage vanuit het fonds heeft ontvangen.

Betrokken partijen

Bedrijf

- [Rabobank Dommel en AA](#)

Overig

- [Stichting Streekrekening Het Groene Woud](#)
- [Streekraad Het Groene Woud en De Meerij](#)

Documenten & links

- [Streekrekening](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Areaal Van Specifieke Biomen, Ecosystemen En Habitats
- Duurzaam Gebruik Van Biodiversiteit
- Financiering Van Beheer Van Biodiversiteit

Turven van rietplaggen

In dit project is onderzocht of het mogelijk is op grote schaal turven te persen van rietplaggen en of hiervoor een afzet gevonden kan worden zodat de winst behaald met de vermarkting van het "afval" van het beheer geïnvesteerd kan worden in de instandhouding van het gebied.

Achtergrond

Natuurgebieden zoals de Wieden en Weerribben en het Naardermeer zijn door mensenhanden ontstaan en danken hun huidige biodiversiteit en open landschappelijke karakter aan voortdurend menselijk ingrijpen. Rietlanden die zouden verlanden zonder menselijk beheer zijn hier een voorbeeld van. Het beheer is arbeidsintensief en dus kostbaar en levert bovendien veel afval op: tonnen rietplagsel die aan de randen van de natuurgebieden worden opgeslagen in grote depots. In de Wieden en de Weerribben wordt de rietmat eens in de zoveel tijd afgeplagd worden om de biodiversiteit en de productiviteit van de rietlanden in stand te houden. De afgelopen jaren zijn veel rietlanden afgeplagd. Hierbij zijn langgerekte rillen met plagsel ontstaan. Deze rillen zijn tot dusverre in het veld blijven liggen om daar te verteren. Er zijn tot op heden geen afzetmogelijkheid voor het plagsel en het is logistiek lastig het plagsel af te voeren naar depots. De rillen ter plaatse laten liggen is weliswaar de goedkoopste en minst energie intensieve maatregel, maar de rillen zijn ontsierend voor het landschap en het plagsel vormt waardevolle grondstof en een potentiële biomassa-bron die tot op heden onbenut blijft.

Doel / doelgroepen

Voor het in stand houden van de karakteristieke landschappelijke waarden en biodiversiteit is het noodzakelijk de rietmat in natte natuurgebieden eens in de zoveel tijd af te plaggen. De biomassa die bij deze beheersmaatregelen vrijkomt zou beter moeten worden benut en daarvoor lijkt het persen van turven een optie. In dit project is onderzocht of het mogelijk is op grote schaal turven te persen van rietplaggen en of hiervoor een afzet gevonden kan worden zodat de winst behaald met de vermarkting van het "afval" van het beheer geïnvesteerd kon worden in de instandhouding van het gebied.

Activiteiten

Om de technische en commerciële haalbaarheid van het benutten van plagsel te testen is een persmethode ontwikkeld waarmee het rietplagsel in turven kon worden omgevormd. Er is in samenwerking met een machinebouwer een mobiele turfperser ontwikkeld. Deze machine is in samenwerking met lokale riettelers in een praktijkproef ingezet in de rietlanden van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. De turfblokken worden in het veld tot kleine torentjes opgestapeld om ze in de wind te laten drogen en na droging kunnen de turven met een platbodenvaartuig worden afgevoerd naar een berijdbare weg. Door het persen van de turven wordt het volume van het plagsel sterk gereduceerd waardoor het logistiek veel gemakkelijker wordt het plagsel af te voeren. Deze techniek grijpt terug op de tijd dat er turf gewonnen werd in dit gebied en biedt de kans om deze activiteit weer terug te brengen in het landschap (cultuurhistorie). In dit project wordt verder uitgezocht wat de beste manier is om deze turven te maken. Met de turven die hierbij zijn gemaakt is geprobeerd een financieel aantrekkelijke afzetmarkt te vinden in samenwerking met Staatsbosbeheer Dienstverlening. Er zijn enkele duizenden turven geproduceerd waarvan de eigenschappen zijn geanalyseerd. Voor de zo onstane turven met bekende eigenschappen is daarna gezocht naar de beste toepassingsmogelijkheden. De turven zijn getest op hun bruikbaarheid als brandstof, maar ook als materiaal voor de tuinsector. Leerlingen van de Van Hall Larenstein Hogeschool hebben zich vooral gericht op deze laatste toepassingsmogelijkheid

Resultaten

Een vooronderzoek, uitgevoerd door Stichting Probos in opdracht van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer in 2004 liet zien dat de ambachtelijk verwerking van het rietplagsel tot geperste blokken (turven), een milieuvriendelijke manier is om het rietplagsel te verwerken tot een waardevolle grondstof. De testresultaten wezen uit dat de pluggen niet geschikt zijn als energiebron, omdat ze teveel zand bevatten, teveel as produceren en niet voldoende warmte opwekken. Daarentegen bleken de turven in allerlei andere interessante toepassingen in de tuinsector te kunnen worden gebruikt. Bijvoorbeeld: het opstapelen tot muurtjes om een natuurlijke erfafscheiding te maken of als afdekmateriaal voor vijverranden.

Betrokken partijen

Gemeente

- [Steenwijkerland](#)

Marktpartijen

- [Riettelersvereniging de Wieden](#)

Overig

- [Centrum Biomassa Innovatie / Probos](#)
- [Nationaal park Weerribben-Wieden](#)
- [Natuurmonumenten](#)
- [Staatsbosbeheer](#)

Provincie

- [Overijssel](#)

Documenten & links

- [Staatsbosbeheer ziet mogelijkheden voor duurzame turven uit rietplagsel](#)
- [Achtergrondinformatie](#)
- [Poster Turven uit Rietplaggen](#)

- [Turven van Rietplaggen](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- [Producten Vanuit Duurzame Bronnen](#)
- [Innovaties](#)
- [Financiering Van Beheer Van Biodiversiteit](#)

Waterharmonica Aqualan Grou

De waterharmonica Aqualan Grou is bedoeld om aan te tonen dat op praktijkschaal deze vorm van nazuivering werkt, efficiënt is en bijdraagt aan biodiversiteit en een betere oppervlaktewaterkwaliteit.

Achtergrond

Effluenten van rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) worden geloosd op oppervlaktewater. Daarmee vormen deze lozingen een belangrijke (punt)bron van nutriënten en overige verontreinigingen (zoals bacteriën) op dat oppervlaktewater. Met name de Kaderrichtlijn Water (KRW) vraagt verdergaande emissiereductie om de KRW-doelen te bereiken. Via low-tech nazuivering middels een zuiveringsmoeras is een schoon en oppervlaktewater-proof effluent te bereiken. Deze behandeling van het effluent kost nauwelijks fossiele brandstof, immers de zon is de belangrijkste energiebron. Bovendien wordt in het zuiveringsmoeras zelf een haast volwaardige aquatische biodiversiteit bereikt. Deze zuiveringsmoerassen bestaan in principe uit een of meer diepere vijvers, gevolgd door een of meer ondiepe rietsloten. Bij Aqualan Grou is een paaibiotop voor vis als extra schakel toegevoegd. De vijvers vormen een geschikt biotoop voor watervlooiën, die leven van uitgespoeld actief slib. In het rietsysteem wordt een natuurlijke zuurstofritmiek opgebouwd.

Doel / doelgroepen

De doelstelling van Aqualan Grou is om aan te tonen dat op praktijkschaal deze vorm van nazuivering werkt, efficiënt is en bijdraagt aan biodiversiteit en een betere oppervlaktewaterkwaliteit. Het is de eerste pilot binnen het beheergebied van Wetterskip Fryslân. Als doelgroepen kunnen worden genoemd het waterschap, de provincie, de overige (buitenlandse) partners in het Urban Water Cycle project en geïnteresseerde burgers. Met grote regelmaat zijn er excursies en bezoeken van derden. De vmbo school Sevenwolden te Grou heeft reeds twee keer een themaprogramma water gekoppeld aan Aqualan.

Activiteiten

In 2006 is het zuiveringsmoeras aangelegd. Dat wil zeggen dat de drie vijvers en de vier sloten zijn gegraven, de boezemkade deels is omgelegd en het paaibiotop voor snoek is

ingericht. Riet in de sloten is in juni 2006 aangeplant. Vanaf september 2006 is het systeem belast met effluent. Om de werking van de watervlooiën (in de drie vijvers) meer in detail te volgen, zijn vanaf juni 2007 proefbakken geplaatst met gecontroleerde watervlooiënpopulaties. Met een uitgebreid monitoringprogramma worden de effecten en resultaten gevolgd.

Resultaten

De resultaten van het zuiveringsmoeras zijn tot nu toe prima. Fosfaat en stikstof worden voor een klein deel verwijderd. Met het effluent uitgespoelde E-coli daarentegen wordt voor ca 98% verwijderd. Het riet is na een aarzelende start prima aangeslagen en bedekt de sloten nu vrijwel geheel. In december 2007 is het riet voor het eerst gemaaid. In 2008 vindt een visstandsonderzoek plaats om te zien hoe het paabiotoop door vis wordt gebruikt.

Soortgelijke projecten

Aqualan Grou is aangelegd op basis van de ervaringen bij Everstekeoog op Texel, het Land van Cuijk en het Waterpark Grote Beerze bij Hapert. De STOWA heeft in 2005 dit Waterharmonica-project en Waterharmonica-principe ondersteund. Er zijn toen twee STOWA rapporten verschenen. Ook in het buitenland is veel spin-off en belangstelling voor deze toepassing.

Betrokken partijen

Overig

- [Waternet](#)

Provincie

- [Provincie Fryslân](#)

Waterschappen

- [weterskip Fryslân](#)

Documenten & links

- [project Waterharmonica](#)
- [urban water cycle](#)
- [Rapport: Praktijkonderzoek moerassysteem RWZI Land van Cuijk](#)
- [Rapport: Waterharmonica](#)
- [Rapport: Waterharmonica in the developing world](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Identificatie, Monitoring, Indicatoren En Evaluaties
- Innovaties

- Technologieoverdracht En Samenwerking

Waterpark Het Lankheet

Doelstelling van het project Waterpark Het Lankheet is kennis te ontwikkelen over kunstmatige wetlands (riet). De beoogde functies van het nieuw te ontwikkelen landgebruik zijn: waterzuivering, tijdelijke waterberging, productie van non-food biomassa voor energieopwekking, verdrogingsbestrijding en het vergroten van natuurwaarden ten behoeve van recreatie en biodiversiteit.

Achtergrond

De kwaliteit van het oppervlaktewater in Nederland is nog steeds onvoldoende en voldoet vaak niet aan de normen van de Europese Kaderrichtlijn Water. Tevens neemt de druk op de schaarse ruimte toe en komen de natuur en biodiversiteit verder in de verdrinking. Vernieuwende vormen van meervoudig landgebruik kunnen worden ontwikkeld om de schaarse ruimte optimaal te benutten en verschillende maatschappelijke functies te vervullen. Het creëren van nieuwe kansen voor natuur in combinatie met waterzuivering en –opslag en/of productie van biomassa als klimaatneutrale brandstof is een benadering die in toenemende mate wordt toegepast. Dit meervoudige landgebruik dient echter maatschappelijk en economisch verantwoord te zijn. Er is dus vraag naar meer interdisciplinaire kennis aangaande de ecologische, maatschappelijke en economische aspecten van vernieuwend meervoudig landgebruik.

Doel / doelgroepen

Doelstelling van het project Waterpark Het Lankheet is technisch, maatschappelijke en economische kennis te ontwikkelen met betrekking tot nieuwe vormen van meervoudig landgebruik: kunstmatige (constructed) wetlands (riet). De beoogde functies van het nieuw te ontwikkelen landgebruik omvat waterzuivering, tijdelijke waterberging, productie van non-food biomassa voor energieopwekking, verdrogingsbestrijding en het vergroten van natuurwaarden (met een recreatieve en natuurbeschermingscomponent). De bijdrage van systemen als Lankheet aan de bio-based economy en binnen de zogenaamde klimaatneutrale landschappen wordt ook onderzocht. Naast de ontwikkeling van nieuwe technologie dient het project meer inzicht te verschaffen in de sociaal economische aspecten van zo'n project middels een maatschappelijk kosten baten analyse (MKBA). De pilot dient als voorbeeld voor implementatie van ca. 150.000 ha soortgelijke gronden in Nederland. In dit pilot-project ligt de nadruk dan ook op

economische rentabiliteit: de opbrengsten moeten hoger zijn dan de huidige opbrengsten uit maïs, gras of granen en daarmee voor agrariërs een interessant alternatief vormen.

Activiteiten

In dit project wordt gekeken of waterberging ecologisch en economisch kan worden gecombineerd met verdrogingsbestrijding en natuurontwikkeling, als het te bergen water eerst wordt gezuiverd in "constructed wetlands" met riet. Dit laatste zal jaarlijks worden geoogst, om te opgenomen nutriënten te verwijderen en biomassa tot waarde te brengen in de vorm van groene energie. Daarbij dient het project als voorbeeld voor grootschalige toepassing van dit soort systemen zowel in hoog als in laag Nederland. De activiteiten worden uitgevoerd op een 5 ha groot terrein. Sinds 2006 wordt onderzoek gedaan op diverse niveaus:

- biomassaproductie en waterzuiveringcapaciteit van riet (Wageningen UR/Plant Research International)
- analyse van de potentie voor energie uit rietbiomassa (Wageningen UR/Plant Research International)
- hydrologische consequenties (Wageningen UR/Alterra)
- economische potentie van dit soort systemen (Wageningen UR/LEI)

Gedurende de looptijd van het project wordt de samenhang tussen de verschillende functies op Waterpark Het Lankheet verder geoptimaliseerd. Daarnaast worden de mogelijkheden van grootschalige waterzuivering met behulp van planten verder onderzocht, waarbij naast nutriënten ook wordt gekeken naar zuivering van hormonen, medicijnen en zware metalen..

Samenwerking vindt plaats met een aantal partners (Landgoed Het Lankheet, Provincie Overijssel, Waterschap Rijn en IJssel, KNHM). Op wetenschappelijk gebied wordt er samengewerkt met Nederlandse en buitenlandse (Tsjechische, Finse, Estse en Italiaanse) onderzoekers. Overdracht van opgedane kennis is belangrijk: er worden op Het Lankheet regelmatig presentaties en rondleidingen aan geïnteresseerden (ook burgers!) gegeven. Het Waterpark is vrij toegankelijk, waarvan dankbaar gebruik wordt gemaakt. Daarnaast speelt in het Waterpark ook landschapskunst een belangrijke rol.

Resultaten

Het onderzoek levert nieuwe inzichten op over de mogelijkheden die "constructed wetlands" bieden in de Nederlandse situatie. Deze inzichten liggen zowel op de gebieden van waterzuivering (nutriënten, pathogenen, pesticiden, hormonen, metalen), waterberging (hydrologische analyses), economie (kosten-baten), biomassaproductie (mogelijkheden om riet te benutten voor groene energie) als natuur (bijdrage aan biodiversiteitsontwikkeling). De resultaten tot nu toe laten zien dat grote hoeveelheden beekwater gezuiverd kunnen worden conform de Kaderrichtlijn Water en dat "constructed wetlands" kunnen bijdragen aan de reductie van piek afvoeren in dit soort beeksystemen (met als belangrijke maatschappelijke functie de reductie van de overstromingskans). In 2007 varieerde de zuiveringsefficiëntie afhankelijk van de verblijftijd van het eutrofe beekwater in de rietvelden voor stikstof en fosfaat tussen 30 en 75%. Vanaf 2009 zal tweewekelijks het effect van verblijftijd van het eutrofe beekwater in de rietvelden op zuiveringsefficiëntie geanalyseerd worden.

De aanleg van een waterpark is een maatschappelijk interessante optie om een reeks

van verschillende doelen op het gebied van water, milieu en landschapsontwikkeling te realiseren, zo blijkt uit de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) van de investering in Waterpark Het Lankheet. Om een opschaling van dit soort systemen binnen Nederland mogelijk te maken, is het echter nodig om te kijken of deze nieuwe vorm van landgebruik rendabeler is dan de teelt van mais, gras en granen. Alleen dan kan het een serieus alternatief vormen. Ook is het nodig om samenwerking te organiseren tussen diverse maatschappelijke en publieke partners om te komen tot een integrale manier van financiering van de door terreineigenaren geleverde diensten.

Onderzoek van Wageningen UR/Plant Research International heeft inmiddels aangetoond dat speciale rietvelden grote volumes oppervlaktewater zeer effectief kunnen zuiveren van stikstof en fosfaat. Voorwaarde is wel dat deze volumes juist gedoseerd worden: afgestemd op de opnamecapaciteit van het riet.

Het monitoren van dieren en planten gedurende de looptijd van het project zal aangeven in hoeverre het bijdraagt aan de toename van de biodiversiteit en de kwaliteit van de natuur, maar zeker is dat natte natuurgebieden er door de inlaat van gezuiverd water op vooruit zullen gaan.

Naast de technologische en wetenschappelijke inhoud van dit project wordt ook veel aandacht aan voorlichting en kennisoverdracht gegeven. Dit gebeurt door middel van het organiseren van excursies het openstellen van een veldwerkcentrum en het ontwikkelen en verspreiden van voorlichtingsmateriaal. Ook zijn er speciale filmpjes gemaakt, die in het veldwerkcentrum worden vertoond, maar bijvoorbeeld ook op Youtube te zien zijn (zie voor een voorbeeld: <http://www.youtube.com/watch?v=HfE4IIFD7sc>).

Het Waterpark is inspirerend voor met name terreineigenaren en beleidsmedewerkers. Men leert op een andere manier tegen grondgebruik aan te kijken en dat een combinatie van verschillende functies meerwaarde kan opleveren. Een terreineigenaar kijkt hier vooral economisch naar, een beleidsmaker vooral beleidsmatig (koppelingen maken tussen beleidsterreinen). Voor beiden vormt het een uitdaging. Weerstand moet worden overwonnen, nieuwe beleidsinstrumenten ontwikkeld. Voor de geïnteresseerde leek biedt het Waterpark een kennismaking met een andere vorm van landgebruik en gewoon een leuke dag in een prachtig gebied.

Betrokken partijen

Overig

- [Alterra, Wageningen UR](#)
- [Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij](#)
- [Landgoed Het Lankheet](#)
- [LEI-Wageningen UR](#)
- [Plant Research International Wageningen UR](#)
- [Stichting Leven met Water](#)

Provincie

- [Provincie Overijssel](#)

Waterschappen

- [waterschap Rijn en IJssel](#)

Documenten en Links

- [Waterpark Het Lankheet](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Landbouw Praktijken Welke Potentieel Gunstig Zijn Voor Biodiversiteit
- Innovaties
- Financiering Van Beheer Van Biodiversiteit
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

Wijken vol van natuur

Project rond natuurvriendelijk tuinieren. Ecologisch opgebouwde en onderhouden tuinen leveren een zeer grote bijdrage aan de algehele stadsnatuur en de diversiteit. Natuurlijk tuinieren wordt bevorderd onder de bewoners van de wijk en tevens geïntegreerd in de hoveniersopleiding.

Achtergrond

De stedelijke omgeving versteent in rap tempo. Tuinen worden betegeld, en natuur wordt geweerd, vanwege het vermeende mindere onderhoud of uit oogpunt van "netheid". Maar de stad is een gebied waar de natuur, met haar kenmerkende planten en dierenwereld zich kan ontwikkelen. Natuurvriendelijk tuinieren levert een bijdrage tot het in stand houden, maar ook het ontwikkelen van stedelijke natuur. Vele diersoorten trekken naar de stedelijke omgeving vanwege de relatieve kleinschaligheid en de daaraan verwante voedselvoorziening en broed- en zooggelegenheid.

De toenemende verstening van de stedelijke omgeving heeft niet alleen nadelige gevolgen voor de leefomgeving van mens en dier. Het heeft ook specifieke nadelen voor economie en samenleving, bijvoorbeeld het waterbeheer: door een verdicht grondoppervlak wordt het hemelwater direct geloosd op het riool hetgeen vaak tot wateroverlast leidt. Natuurlijke tuinen vangen water op, laten het langzaam in de grond infiltreren en leveren zo een gratis (water)bufferende algemene maatschappelijke "dienst".

Doel / doelgroepen

Het algemene doel van het project is het bevorderen van milieuvriendelijk tuinieren, het inrichten en onderhouden van particuliere tuinen. Er is gekozen voor een tweeledige en integrale benadering: enerzijds het bevorderen van natuurlijk tuinieren onder de bewoners van de wijk Stadshagen en het bewust maken van de gevolgen van hun keuzes bij de inrichting van hun tuin; en anderzijds het integreren van het natuurlijk tuinieren concept in de hoveniersopleiding.

Activiteiten

In het kader van dit project zijn tien privé tuinen en één gemeenschappelijke tuin van het Mens en Milieuvriendelijk Wonen project Zwolle (MMWZ) natuurlijk ingericht.

Daarnaast is ook een natuurvriendelijke voorbeeldtuin aangelegd in het "Doepark Nooterhof". Ze zijn als voorbeelden voor de inwoners van Zwolle en wijdere omgeving in samenspraak met MMWZ opengesteld. Tevens is er een cyclus speciale lezingen, workshops en excursies rondom het thema natuurvriendelijk tuinieren voor de bewoners georganiseerd. Hiertoe hebben de cursisten van de Landstede-opleiding Life and Nature een informatiepakket voor de wijkbewoners samengesteld.

Maar de natuurlijk tuinieren benadering is ook in het curriculum van de hoveniersopleiding van "AOC de Groene Welle" gevoegd. Via bewust gemaakte en goed opgeleide hoveniers kan een groter publiek bereikt worden. Het kosten besparende effect van natuurlijk tuinieren werd ook in de speciale cursus module belicht. De cursisten die deze module volgen hebben zodoende een streepje voor op hun collega's. Ze zijn breder opgeleid en hebben ervaring met tuinbezitters en opdrachtgevers die een natuurlijke tuin willen.

Resultaten

Dankzij dit project hebben de bewoners van Stadshagen de kans gehad praktische kennis te vergaren wat betreft duurzaam handelen. Door de uitwisseling van ervaringen tussen MMWZ bewoners en overige bewoners werd het natuurlijk tuinieren concept beter uitgedragen. Hoe 'groener' een tuin des te beter dat is voor de leefomgeving, het welbevinden, de flora en de fauna. Tuinbezitters zijn hierdoor in staat een betere ecologische relatie te leggen met het omringende leefgebied. Vooroordelen worden weggenomen (spinnen zijn niet eng, insectenhotel lijdt niet tot een wespensteek, natuurlijk 'slordig' ogend is niet bij voorbaat 'onverzorgd!'). Inwoners zijn aan de slag gegaan met nestkastjes en insectenhôtels, een eerste stap naar een natuurvriendelijke tuin, maar anderen hebben het grootser aangepakt: een tastbaar resultaat is de feitelijke aanleg van een tiental natuurvriendelijke tuinen.

Hoewel de deelnemende studenten uit beeld verdwijnen en hun natuurtuinkennis elders gaan toepassen, zorgen de begeleidende docenten voor continuïteit, en geven zo de kennis door aan opeenvolgende groepen studenten..

Naast de tastbare resultaten in de vorm van aangelegde tuinen, gerealiseerde cursussen en opgeleide studenten heeft het project ook een aantal minder goed te meten resultaten die te maken hebben met de geleidelijke mentaliteitsverandering ten aanzien van natuur in de stad en de tuin, die op den duur zal leiden tot een breder bewustzijn van mogelijke eigen bijdragen aan een duurzamere samenleving.

Als vervolg op deze fase van het project wordt nu gedacht aan het ontwikkelen van een handleiding die de kansen van natuurlijk tuinieren op een aansprekende wijze verder belicht. De lokale en regionale pers heeft regelmatig aandacht besteed aan het project, haar doelstelling en resultaten.

Betrokken partijen

- [AOC de groene welle](#)
- [Lanstede](#)
- [Reginaal Opleiding Centrum Zwolle](#)
- [Stichting Milieuraad Zwolle](#)
- [Travers](#)

Documenten en Links

- [Info over project op website Milieuraad Zwolle](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Identificatie, Monitoring, Indicatoren En Evaluaties
- Praktijkvoorbeelden
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn

Wildernisvlees

FREE (Foundation for Restoring European Ecosystems) bevordert de variatie in het landschap door begrazing met runderkuddes. Dit werkt ook positief uit op de biodiversiteit. De doelstelling van "wildernisvlees" is deze natuurlijke begrazing van natuurgebieden deels te bekostigen met de verkoop van het vlees afkomstig van de natuurlijke aanwas van de kuddes.

Achtergrond

Grote grazers in de natuur zijn de laatste jaren een bekend verschijnsel geworden. De dieren leven in gemengde groepen van mannetjes en vrouwtjes. De aanwas in de kuddes kan dan ook wel soms 30% per jaar bereiken! Helaas groeit de omvang van begraasde natuurgebieden niet even snel. Soms wordt de ruimte in een gebied dan ook te klein. In zulke gevallen wordt een nieuw gebied voor de dieren gezocht: in Nederland of er buiten in bijvoorbeeld Letland, Engeland, Frankrijk of Duitsland. Wanneer elders echt geen ruimte valt te vinden, worden de overtollige dieren geslacht en het kwaliteitsvlees van de dieren aangeboden als "Wildernisvlees". De opbrengst van Wildernisvlees stroomt rechtstreeks terug naar het beheer van de kuddes en de natuur waar ze grazen.

Doel / doelgroepen

FREE (Foundation for Restoring European Ecosystems) werkt aan het creëren van robuuste natuur door het inzetten van grote grazers in beschermde gebieden. De variatie in het landschap die de begrazing doet ontstaan werkt positief uit op de biodiversiteit. De specifieke doelstelling van "wildernisvlees" in het gehele concept is deze natuurlijke begrazing van bestaande en nieuwe natuurgebieden deels te bekostigen met de verkoop van het vlees afkomstig van de natuurlijke aanwas van de grazerskuddes.

Activiteiten

Kuddes grazen in de natuurgebieden om de vegetatie open te houden, bosopslag tegen te gaan, en variatie op verschillende schaal aan te brengen (graasplekken, hoefafdrukken, vraat aan boomschors). Zo dragen ze bij aan een gevarieerd en dynamisch landschap met een hoge biodiversiteit. Driehonderdvijftig soorten kruiden en grassen om uit te kiezen, veel bewegen en langzaam groeien: dat doen de dieren die in natuurgebieden grazen. Hierdoor geven ze lekker vlees dat stevig van structuur én smaak is.

Maar ook de bezoekers van de wilde natuurgebieden vinden het leuk. De samenstelling van de kuddes is zoals ze van nature worden geboren: oude en jonge, evenveel mannelijke als vrouwelijke dieren; alles loopt door elkaar zoals ze in de natuur thuis horen. Dat houdt ook in dat ze bijvoorbeeld niet ontwormd worden waardoor het insectenleven in de natuurgebieden veel rijker is.

Wildernisvlees voldoet aan alle eisen voor vleesverwerking en is van bijzondere kwaliteit. Dat komt met name door de volgende redenen:

- de dieren leven hun leven lang in natuurgebieden en staan nooit op stal. Ze zijn daardoor stevig gespierd en niet vet
- de dieren leven nooit in gebieden waar kunstmest of bestrijdingsmiddelen worden

gebruikt. Ze kiezen hun eigen menu uit een grote rijkdom aan grassen, kruiden en boompjes en worden nooit vet gevoerd voor de slacht;

- de kans op BSE, MKZ, andere ziekten of verontreiniging zoals met dioxine is nihil. De dieren zijn gehard tegen ziektes en eten alleen voedsel uit de natuurgebieden;
- zieke dieren komen niet in aanmerking en worden door de dierenarts behandeld;
- het vlees wordt gekeurd, waarna het door professionele slagers wordt verwerkt en op hygiënische wijze verpakt;
- natuurvlees zorgt voor geen ecologische voetafdruk in het buitenland (geen kap van oerwouden);
- er is geen noodzaak voor trucs met de mestboekhouding;

Deelnemers aan het wildernisvlees-concept kunnen eens per maand hun vlees bestelling afhalen bij een verkooppunt in de buurt.

Resultaten

Door Wildernisvlees te eten, kiezen consumenten voor het leveren van een bijdrage aan het beheer en behoud van een natuurlijk en divers landschap: vrij toegankelijke wildernis zonder aanvullend voer of gif. Hierdoor ontstaat een ongekende rijkdom aan natuur. De consumenten leveren dus ook een financiële bijdrage omdat de gehele keten in eigen beheer is.

Effecten op de natuur: Alleen al in de Gelderse Poort zijn binnen vijftien jaar bijna 100 dier- en plantensoorten nieuw of terug van weggeweest. Naast begrazing is ook de teruggekeerde dynamiek van de rivier hiervoor verantwoordelijk.

Soortgelijke projecten

Een aantal organisaties leveren hun dieren aan ons zodat ook zij hiervan voordeel hebben (ethisch verantwoorde afvoer van slachtdieren, financieel, uitstraling, enz).

Betrokken partijen

- [Foundation for Restoring European ecosystems \(FREE\)](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Landbouw Praktijken Welke Potentieel Gunstig Zijn Voor Biodiversiteit
- Ecologische Voetafdruk
- Financiering Van Beheer Van Biodiversiteit

Zeetuinen

Project gericht op de aanleg van zeetuinen langs de Nederlandse kust. Zeetuinen helpen bezoekers voor te lichten over het kustmilieu en "zeegroenten". Tevens vormen zij geschikt habitat voor specifieke planten.

Achtergrond

Het natuurlijk milieu van de kust kent een aantal zeer specifieke eigenschappen: de getijdenbeweging (eb en vloed) en de overgang van zout naar zoet water. Het zijn extreme omstandigheden die maken dat er een bijzondere flora en fauna voorkomt. Planten en dieren moeten bijvoorbeeld bestand zijn tegen wisselende zoutgehalten in het (grond)water en een sterke afwisseling tussen nat en droog. Aan de kust levende dieren zoals krabben en kreeften zijn bij velen wel bekend. Veel minder bekend zijn de planten die hier groeien. Zij groeien soms in grote oppervlakten, maar slechts op specifieke plaatsen. Of juist met slechts enkele exemplaren, maar verspreid over de hele kust. Geschikte groeiplaatsen zijn vaak onder kustverdedigingswerken verdwenen. Slechts in enkele natuurgebieden in de Delta en de Wadden, die deel uitmaken van Natura 2000 (het netwerk van natuurgebieden van Europees belang) is deze bijzondere natuur nog te vinden. Verder valt op dat een aantal van deze kustplanten in relatief hoog tempo onze kusten koloniseert. Ze profiteren van het opschuiven van klimaatgrenzen door de opwarming van de aarde. Over een groot verspreidingsgebied ontbreekt het aan geschikte groeiplaatsen. In deze zeetuinen komen verschillende voorbeelden van deze planten bij elkaar te staan. De tuinen kunnen beschouwd worden als stepping stones voor de plantensoorten in hun migratie naar het noorden.

Doel / doelgroepen

De aanleg van zeetuinen langs de Nederlandse kust dient een aantal doelen:

- bezoekers voorlichten over het kustmilieu en met name de verscheidenheid aan planten die er groeien, en hun aanpassingen aan de brakke omstandigheden en het getij;
- bezoekers een brede "totaalervaring" aanbieden waar een direct contact met het kustmilieu centraal staat, en met name ook de ontdekking van de verschillende smaken van zgn. "zeegroenten";
- geschikte habitats creëren die als stepping stone dienen voor de als gevolg van klimaatverandering noordwaarts opschuivende verspreidingsgebieden van de planten.

Activiteiten

Stichting Duinbehoud is experimentele "zeetuinen" aan het aanleggen op zoet-zoutovergangen. In deze zeetuinen kunnen bezoekers kennis maken met planten als zeekraal en blauwe zeedistel. Een aantal van deze planten is eetbaar. Natuur kan niet alleen waardevol en leuk zijn, maar ook ... gewoon lekker!

In de tuinen staat een verzameling van zilte planten. Bezoekers kunnen door de tuin lopen en de zilte smaken beleven door hier en daar een hapje te nemen. Een informatiebord en folders geven uitleg over de verschillende soorten. Tijdens een rondleiding geeft de gids, die in veel gevallen ook de tuinman is, uitleg over de specifieke groeiplaats en de verspreiding van de zeegroenten: planten met namen als zeekool,

lamsoor, zeepostelein, zeebiet en zeesla.

In de directe omgeving van de tuin wordt samengewerkt met restaurants en strandpaviljoens om zeegroenten op het menu te zetten. Het diner wordt begeleid met een informatieve placemat. Omdat de afnamehoeveelheid van zeegroenten voor restaurants te hoog is voor de tuin, komen de zeegroenten op de restaurantmenu's van een speciale zeegroentekwekers waarvan er al enkele in Nederland zijn.

De zeetuinen worden op vier plaatsen langs de kust aangelegd. Ze zijn goed bereikbaar en bij voorkeur in de buurt van een keuken waar de zeegroenten meteen bereid kunnen worden. Er bestaan nog geen zeetuinen in Nederland. Ze zijn een uniek experiment en dienen als voorbeeld voor de toekomst. De naam proeftuin is daarom in meerdere opzichten toepasselijk. Op dit moment zoekt Stichting Duinbehoud met samenwerkingspartners naar de meest geschikte locatie voor de vier tuinen. Mogelijke locaties zijn het Nationaal Park Oosterschelde, de ARK-Zeetoren in Hoek van Holland, de oever van het Forteiland IJmuiden en het buitengebied van Ecomare op Texel.

De Zeetuinen worden mede mogelijk gemaakt door Stichting DOEN, het ministerie van LNV en de vier locatie-eigenaren zelf. De tuinen hebben een voorbeeldfunctie voor de rest van de kust, ze vergroten de kennis over getijdenplanten bij een groot publiek, ze versterken ecologische verbinding langs de kust en ze maken de kust weer een stukje leuker voor bezoekers.

Resultaten

Verwachte resultaten voor de bezoekers zijn:

- een grotere kennis en directe ervaring van de natuur in de kuststrook en haar toepassingsmogelijkheden;
- een grotere bewustwording met betrekking tot met name de planten-biodiversiteit in de kust, de bedreigingen en toepassingen.

Voor de levensgemeenschappen langs de kust:

- geschikte stepping stones die de noordwaartse verschuiving van hun verspreidingsgebied vergemakkelijkt.

Soortgelijke projecten

Innovatienetwerk richt zich ook op de ontwikkelingsmogelijkheden van zilte milieus in Nederland (onder anderen om in te spelen op verdergaande verzilting in de kuststrook) en ontwikkelt een vergelijkbaar integraal concept onder de naam Zilte Proeftuin, waar educatie, zilte landbouw (inclusief seafood-teelt), wellness, culinaire toepassingen, wandelen en natuurbescherming als geheel samengaan.

"Zilte landbouw op Texel" is specifiek gericht op de ontwikkeling van dezelfde halofyten (zoutminnende planten) maar dan voor commerciële productie.

Betrokken partijen

Gemeente

- [Velsen](#)

Overig

- [Ecomare](#)
- [Nationaal Park de Oosterschelde](#)
- [Pieter Vermeulen Museum](#)
- [Stichting Ark](#)
- [Stichting Duinbehoud](#)

Documenten & links

- [projectwebsite](#)

Voornaamste onderwerpen die worden bestreken

- Areaal Van Specifieke Biomen, Ecosystemen En Habitats
- Biodiversiteit Voor Voedsel En Medicijnen
- Publieke Opinie Over Biodiversiteit En Publiek Bewustzijn